

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

**KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ
KOMİSYONU**

**KIRSAL ALANDA KADININ
GÜÇLENDİRİLMESİ VE KIRSALDA KADIN
GİRİŞİMCİLİĞİNİN DESTEKLENMESİ
KONULU ALT KOMİSYON TUTANAKLARI**

Tarih: 18 Mayıs 2016 Çarşamba

18 Mayıs 2016 Çarşamba
BİRİNCİ OTURUM
Açılma Saati: 10.05
BAŞKAN: Emine YAVUZ GÖZGEÇ (Bursa)

BAŞKAN – Sayın üyelerimiz, değerli konuklar; Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi ve Kadın Girişimciliğinin Desteklenmesi Alt Komisyonunun 8’inci Toplantısını yapıyoruz.

Biz daha önceki toplantılarımızda Tarım Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret, Millî Eğitim ve İŞKUR’un kırsal alandaki kadınlara yönelik çalışmaları hakkında bilgi aldık ve özellikle saha çalışması da yapan akademisyenlerimizi dinledik, onların tespitleri ve çözüm önerileri hakkında bilgiler aldık.

Bu görüşmeler sırasında kurumların ayrı ayrı çalışmaları olduğu ama bu koordinasyonun güçlendirilmesi gerektiğini ve kadınların bu hizmetlere ulaşmasının daha da kolaylaştırılması gerektiğini tespit ettik. Özellikle kırsalda yaşayan kadınların kamu hizmetlerine erişimi noktasında daha kolaylaştırmalar gerekiyor. Tarımsal üretim, girişimcilik, örgütlenme alanlarındaki kadınların potansiyellerinin ortaya çıkması yönünde de uzun vadeli politikaların oluşması yönünde biz bu Komisyon çalışmalarının yol gösterici olacağına inanıyoruz.

Bugünkü toplantımızda da konuklarımız Türkiye Ziraat Odaları Birliğinden Teknik Hizmetler Kurulu Başkanı Fethi Güven, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Sosyal Güvenlik Kurumundan Sosyal Güvenlik Uzmanı Veli Ağören. Biz özellikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığımızın temsilcilerinden, kırsalda, tarımda ve tarım dışı sektörde çalışan kadınların kayıt altına alınması, bunların sosyal güvenlik sistemine dâhil olmalarına ilişkin veriler ve yapılan çalışmalar hakkında bilgiler almak istiyoruz.

Sözü sizlere bırakıyorum, sunumlara Ziraat Odaları Birliğinden başlayalım.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Sayın Başkan, değerli katılımcılar; bildiğiniz gibi ziraat odaları 6964 sayılı Kanun’la kurulmuş, yaklaşık 4,7 milyon üyeye sahip, Türkiye genelinde örgütlenmiş bir kuruluş. Ziraat odalarının görevleri arasında, özellikle çiftçiliğe yönelik görevlerinin başında çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılama, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, çiftçilik mesleğinin genel faaliyetlere uygun olarak gelişimini sağlamak ve çiftçilerimizin mesleki faaliyetlerle ilgili karşılaştıkları hak ve menfaatleriyle ilgili sorunları çözmek.

Tabii, biz burada ziraat odalarımızın çiftçilere yönelik pek çok faaliyetleri arasında eğitim çalışmalarını çok önemsiyoruz. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde, iş birliği ve imzaladığımız protokoller çerçevesinde yaptığımız eğitimler daha önce yaptığımız eğitimlere göre daha da artmış, bu iş birliği ve protokol kapsamında yapılan eğitimler çalışmalarımıza bir ivme kazandırmıştır. Genelde kırsalın kalkınmasına, kırsalda istihdama yönelik olan bu çalışmalarımızda ağırlıklı olarak kadın çiftçiler ve genç çiftçilere yönelik oldu eğitimlerimiz.

2012 yılında Dünya Çiftçiler Günü’nde dönemin Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül ve Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın da katılımıyla Tarım Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Ziraat Odaları Birliğinin beraberce imzaladıkları protokol kapsamında 5 pilot ilde başlayan eğitimlerimiz 81 ile yaygınlaştırıldı. 2012’den bugüne yaptığımız, genel anlamda çiftçilere verdiğimiz eğitimlerdeki çiftçi sayısı 45 bini buldu.

Tabii, bu eğitimler içerisinde bizim açımızdan kadın çiftçilerin eğitimi de çok önemli. Belirlenen 5 ana eğitim konusunun yanı sıra kadın çiftçilerimiz tarafından talep edilen tarımın değişik konularında, biraz evvel de bahsettiğim gibi ilgili bakanlıklarla iş birliği içerisinde, kadın çiftçilerimize yönelik eğitimler yapıldı ve bu eğitimlerde başarılı olanlara katılım sertifikaları verildi. Bu bağlamda, 8.500 kadın çiftçimizi biz eğittik. Eğitimlerimiz hâlen devam ediyor.

Tabii, bizim eğitim çalışmalarının yanı sıra, kırsalda istihdama yönelik, çiftçilerimizi ilgilendiren sosyal güvenlikle ilgili çalışmalarımız da var. Gerek erkek çiftçilerimiz gerekse kadın çiftçilerimize yönelik SGK'yla yaptığımız iş birliği kapsamında birtakım kazanımlar elde ettik çiftçilerimize yönelik. Ama tabii bu bizim için yeterli değil, hâlen Sosyal Güvenlik Kurumuyla iş birliği içerisinde yaptığımız çalışmalarda bazı taleplerimiz var, onların da zaman içerisinde hallolacağını düşünüyoruz.

Şimdi ben fazla uzatmadan arkadaşım Neşe Tezer'e sunumunu yapmak üzere sözü veriyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ederiz.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Sayın Başkanım, değerli Komisyon üyelerimiz ve saygıdeğer katılımcılarımız; aslında Fethi Bey sunumun ilk kısmını size özet olarak anlattı, o yüzden ben hızlı hızlı geçeceğim.

Biz, Anayasa'nın 135'inci maddesine dayanılarak 6964 sayılı Kanun'la kurulmuş, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşuyuz, çiftçileri temsil ediyoruz.

Birliğin amacından ve görevlerinden Fethi Bey kısaca bahsetti ama ben 2 önemli görevimizi burada dile getirmek istiyorum. Birisi, tarımsal politikaların genel menfaatlere uygun olarak yürütülmesi amacıyla gerekli çalışmalarda bulunmak, tarımla ilgili görüşlerini Hükûmete ve kamuoyuna duyurmak, çiftçilerin hak ve menfaatlerini korumaktır. Diğerlerini söylemeyeceğim.

Bizim Türkiye genelinde 765 tane odamız var. Odamızın bulunmadığı yerlerde de en yakın bağlı bulunduğu ziraat odaları var. Yaklaşık 5 milyon kişiye hizmet vermekteyiz. 81 il koordinasyon -il müdürlüğü değil de bizde il koordinasyon olarak geçiyor- başkanlığımız mevcut.

Biraz önce Başkanımız Fethi Güven'in de bahsettiği üzere, 14 Mayıs 2012 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız ve Başbakanımızın huzurlarında çok önemli protokoller imzalandı Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği arasında. Ben sadece kadına ilişkin olanları size anlatacağım burada.

Kadın Çiftçi Eğitimi Protokolü'müz gerçekleşti 2012 yılında. Bakanlığımızla birlikte 5 ana eğitim konusu belirledik, iklim değişikliği ve kadın; kooperatifçilik ve kadın; girişimcilik, liderlik ve kadın; toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarımız; sosyal güvenlik ve kadın olarak. Bu ana eğitim konularında 5 pilot ilde eğitim verildi, öncesinden 81 il genelinden gelen Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı uzmanlarına eğitici eğitimleri gerçekleşti.

BAŞKAN – Bunlar hâlâ devam ediyor mu?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Ediyor.

Bu 5 pilot ilde, 2013 yılında 771 kadın çiftçiye ulaşıldı, 2015 yılı sonu itibarıyla da 8.568 kadın çiftçiye eğitim verildi. Şu ada protokol hâlâ devam ediyor, sonlandırılmadı.

Yıllar itibarıyla, burada, genç ve kadın çiftçi eğitimlerimizi bir şemayla göstermek istedik çünkü 2012 yılı bizim için bir dönüm noktası oldu, ondan sonra sürekli artış seyretti.

Burada yıllar itibarıyla, yine kadın ve genç çiftçi ve sürü yönetimi elemanı eğitimlerimiz var. Burada, biz kadın-erkek ayrımı yapmak istedik kimler katılıyor diye. Biraz sonra genç ve sürü yönetimi eğitimi hakkında da bilgi vereceğim ama işte toplamda 8.568 kadın çiftçi eğitimlerine katılan çiftçilerimiz oldu. Genç çiftçi eğitimlerimizden de 8.969 genç çiftçinin, 5.959 genç kadın çiftçi katılım sağladı. “Sürü yönetimi elemanı benim”de de 15.153 kişi Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi kapsamında eğitim aldı, bunların 1.608 kişisi kadın yani 2015 yılı sonu itibarıyla 16.135 kadına eğitim verilmiş oldu.

Genç çiftçi eğitimi yayım çalışmalarında protokolümüz yine Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı başta olmak üzere İŞKUR’la birlikte Aktif İş Gücü Piyasası Programları İşbirliği Protokolü’yle gerçekleşti. Altında iki tane proje yapıldı, Tarımsal Nüfus Gençleşiyor Projesi ve Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi. Bunda önemli olan bu eğitimlere katılan çiftçilere günlük olarak eğitim süresince 20 TL para verildi. Bunlar mesleki eğitim, kişinin tercihine göre oluyor. Mesela, sığır yetiştiriciliği eğitimine katıldıysa, on gün süresi var, her gün için 20 lira veriliyor, on gün süresince 200 lira para almış oluyor. Bir de aylık olarak 91 TL sigorta primi ödendi çiftçilere. O yüzden de kadınlar çoğunluk olarak katıldı.

BAŞKAN – Ne kadar süre devam ediyor eğitimler?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Eğitimlerin hepsi Millî Eğitim Bakanlığının oluşturduğu modüler eğitim programlarından seçiliyor. On gün ile bir ay arasında değişiyor konuya göre.

Genç çiftçi eğitimlerini 2013 yılında 7 pilot ilde gerçekleştirdik, Sakarya, Çanakkale, Adana, Şanlıurfa, Kastamonu, Aydın ve Ordu’da. Bunlar da işte genç ve kadın olarak -kırmızıyla da işaretledim- bazı yerlerde sadece kadınlar katıldı, bazı illerde genç ve kadın karışık katılım sağladılar, bazı illerde de sadece erkek katılımı gerçekleşti. Buradaki şartlardan birisi, kadının veya erkeğin 15-40 yaş arasında olması gerekiyor, herhangi bir SGK sigortası olmaması gerekiyor, üniversiteye falan gitmiyor olması gerekiyor, ziraat odasına kayıt zorunluluğu yok. Yaş koşulları var sadece.

Sürü Yönetimi Elemanı Benim Projesi de 4 ilde pilot olarak yürütüldü, Ankara, Kırşehir, Iğdır ve Sivas illerinde.

BAŞKAN – Bu projeyi, Sürü Yönetimi Elemanı Projesi’ni biraz açar mısınız.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Sürü Yönetimi Elemanı Projesi, geçmişte bakanlık yapan Mehdi Eker’in düzenlemiş olduğu bir projeydi, çoban eğitimi diyelim. Çoban eğitimine destek de veriyor Tarım Bakanlığı, kendi bütçesinden verdi. Daha önceki yıllarda 500 küçükbaş hayvana 300 lira para yardımı da yaptılar eğer işletmesinde çalıştırıyorsa. Kısaca çoban eğitimi.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Pardon bir şey sorabilir miyim?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER Tabii ki.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana)- Tabii ki duyum benimki, ben bire bir yaşamadım.

Özellikle bayanların kısa bir süre gelip katıldıkları, aslında çok amacına dönük olmadığı gibi, sadece o 20 lirayı alma amaçlı gibi katılımların olduğu söylendi yani öyle zorla, zoraki toplamalar gibi olduğu ifade edildi.

Bu konuyla ilgili bire bir yaşadığımız bir şey varsa, bizimle paylaşırsanız ben mutlu olurum.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Bire bir yaşadığımız bir şey yok çünkü bu eğitimler on güne eğer on gün katılmak zorunda o çiftçi, o eğitimi almak zorunda. Millî Eğitim Bakanlığının bir modülü

uygulandığı için sonunda da sınava tabi tutuluyor bu çiftçilerimiz, eğer geçer not alamazlarsa o belgeye hak kazanamıyorlar. Mesela, diyelim 25 kişi katılıyor bir kursa, 25 kişiden 25 kişisi alamayabiliyor yani.

BAŞKAN – Kadınların talepleri nasıl böyle bir şeye katılma noktasında?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Çok fazla var.

BAŞKAN - Sizin gözlemediğiniz, belki vekilimizin sormak istediği o. Sadece 20 lirayı almak için mi geliyorlar yoksa gerçekten o eğitimi almak için mi?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Eğitimi almak için geliyorlar.

AYŞE KEŞİR (Düzce) – Eğitimleri sonunda aldıkları belge verileri yapıldı mı?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Bitmediği için yapılmadı, hâlen devam ediyor, bu yıl da var ama sonunda muhakkak yapılacağını düşünüyorum.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Belge almak için değil de sanki kısa süreli de olsa o 200 lirayı, 300 lirayı almak için insanların katıldığı gibi bir şey var.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Tabii ki o da biraz teşvik edici oluyor. Gelirleri düşük olduğu için, eşine bağımlı oldukları için daha çok, o da teşvik edici oluyor ama genelde...

BAŞKAN – Belki kursa gitmesi için eşinin izin vermesine bahane oluyor.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Biraz öyle.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Kurs süresi eğitime ve konusuna göre değişiyor.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Risklere maruz kalıyorlar mı bu süre içerisinde?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – İş sağlığı ve güvenliği açısından mı?

SGK TEMSİLCİSİ EMİNE EMRE AKPUNAR – Evet.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Hayır, onların tabii ki önlemleri var, bu tedbirleri var, protokolümüzde de yazıyor.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Sosyal güvenlik hakları yönünden ele alırsak, o yönden de desteklenmeleri daha iyi olmaz mı?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – İŞKUR tarafından yapılıyor.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Bu proje İŞKUR kapsamında mı yapılıyor?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Evet.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Ben sadece ziraat odaları..

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER - Yok. Zaten, bahsettim ya, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İŞKUR ve Türkiye Ziraat Odaları Birliğinin ortak iş birliği protokolü kapsamında gerçekleşiyor, her türlü önlem alınıyor hem SGK açısından hem iş sağlığı ve güvenliği açısından.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Orayı atlamışım ben. İŞKUR’un koordinesinde düzenleniyorsa sorun yok o zaman.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Bir de ben Sayın Vekilimize şöyle bir şey ilave edebilir miyim?

BAŞKAN – Buyurun.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Sayın Vekilim, sizin tabii ki o 20 liradan dolayı kadınların daha fazla talep ettiğini düşünmeniz çok normal.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Düşünmem değil öyle bir bilgi aldım sadece, o.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ - Görüşler...

Şöyle bir şey var: Millî Eğitim Bakanlığının modüler eğitiminden de kadınlar yararlanıyor ve hiçbir para yok fakat baktığımız zaman, sürü yönetiminde Millî Eğitimden alınan sayının daha fazla olduğunu gördük. Burada sonucu şöyle getirmek istiyorum: 20 lira için... Tabii ki çok güzel bir katkı sağlıyor ama Millî Eğitimin hiçbir para katkısı olmadan bu sayının daha fazla olduğunu Bakanlık olarak gözlemlemiş olduk biz elimizdeki verilerde ama tabii ki 20 liranın kadınların eline geçmiş olması bu sertifikalara onlar için ekstra önem kazandırıyor.

Bir de Bakanlığın yeni çıkan birtakım destek programlarından bu sertifikaları almaları hâlinde artı puan da alıyorlar, o artı puan çok önemli oluyor.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Bahsedeceğim ondan.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR.MEHMET FETHİ GÜVEN – Sayın Başkan, bir şey ilave edeyim.

Ben uzun yıllar ilçelerde ilçe tarım müdürü olarak görev yaptım ve benim çok önem verdiğim konu çiftçilerin eğitimi konusudur.

Eğitimde şöyle bir olay var: Eğitimde, öncelikle gönüllülük olacak yani ihtiyaçtan kaynaklanacak eğitim, yoksa çiftçimizi kesinlikle siz köyünden alıp ilçe merkezine eğitim için getirmeniz mümkün değil. Öncelikle gönüllülük olacak. Tabii, bu verilen 20 lira cep harçlığı, o süre içerisinde sigortalı sayılması, bunlar teşvik edici unsurlar ama genelde bizim eğitimlerimizde gördüğümüz şey şu: Çiftçiler istekli olarak... Bir de biz burada eğitimin tarihlerini tarımsal iş yoğunluğunun az olduğu döneme rast getirdik, dolayısıyla istekle geldiler. İstisnai durumlar olabilir ama genelde çiftçilerimiz bu eğitimlere istekle, isteyerek, ihtiyaçtan katıldılar.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Size devam edin demeden önce, İbrahim Bey’in 10.45’te bir programı varmış katılması gereken, ayrılacağı için sadece kısa bir bilgi aktarımı yapacak, sonra sizden devam edeceğiz.

Hemen sizi dinleyelim.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI TEMSİLCİSİ İBRAHİM DEMİRCAN - Sayın Başkanım, saygıdeğer katılımcılar; kusura bakmayın, özür diliyorum. Daha öncesinde planlanmış bir toplantıydı, onun için kısaca...

BAŞKAN – Uzman sunumunu bilahare alacağız, sadece sizin görüşleriniz için..

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI TEMSİLCİSİ İBRAHİM DEMİRCAN – Evet, arkadaşım sunumu yapacakları Bakanlığımızın çalışmaları konusunda, bu kapsamda neler yapıyoruz, onları sizinle paylaşacaklar ama arzu ederseniz, ben sadece kısaca bu kapsamda karşılaştığımız sorunu paylaşmak isterim. Bunun üzerinden hareketle, konunun daha sağlıklı bir şekilde çözüme kavuşturulması amacıyla bir program oluşturulabileceği kanaatini taşımaktayım.

Sayın Başkanım, bildiğiniz üzere, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 4'üncü maddesinde "istisnalar" kısmında tarımda ve orman işlerinde çalışanlar -50 ve 50 dâhil- iş yeri, işletme bazında çalışanlar kanun kapsamında yer almamakta. Bundan dolayı da ciddi anlamda bir mağduriyet yaşamaktalar, çoğunluğu itibarıyla İş Kanunu'nun kapsamında yer almadığı için de sorunlarla karşılaşmaktayız.

Diğer taraftan, ILO'nun 184 Sayılı Sözleşmesi de, tarımda iş sağlığı ve güvenliğiyle alakalı sözleşmesi de henüz ülke olarak onaylanmadı. Bu sebeple de bu kimselerin tarım alanında asgari sağlık ve güvenliği noktasında bu hizmetlerden yoksun kalmasına sebebiyet vermekte.

Diğer taraftan, yine çok sayıda kurumumuz bu konuda ciddi anlamda gayret göstermekte ancak kayıt ve verileri ortak bir şekilde paylaşım takibi, değerlendirmesi ve sonucunda bu konuda ortak hareketi tam anlamıyla eş güdüm içerisinde sağlayamadığımız, koordine edemediğimiz için de ciddi anlamda sıkıntılarla karşılaşmaktayız ama onun dışında, bizim de Bakanlık olarak özellikle Ulusal İstihdam Stratejisi içerisinde yer alan ciddi eylem başlıklarımız mevcut, ki bu alanda özel politika gerektiren gruplara 40 temel başlık tedbir maddemiz mevcut. Bunun içerisinde, Ulusal İstihdam Stratejisi içerisinde ayrıyeten 20 tanesi direkt tarımla alakalı başlığımız. Bu noktada, yine sürdürmüş olduğumuz, METİP kapsamında yaptığımız çalışmayı tamamlayıp, yine yerelde sürdürülebilirliği noktasında ilgili kurumlara devrettik Başbakanlık genelgesi doğrultusunda.

Bu çalışmalarımız devam ediyor. Umut ediyorum, bu Komisyonun da yapacağı çalışmalarla daha da ivme kazanacak ve gerekli çalışmaları daha güzel ve gereği şekliyle yerine getireceğiz umundayız.

Sorunuz varsa, cevaplamaktan mutluluk duyarım.

Uzman arkadaşım sunumu detaylı olarak veriler bazında yapacak. Kendisi de yetkin bir arkadaşımızdır, gerekli cevapları sizlere verecektir.

BAŞKAN – Şunu söyleyebiliriz: Sizin de tespit ettiğiniz sorunlara ilişkin çözüm önerileriniz varsa, sadece bu toplantı için demiyorum, daha sonra da olabilir, bunlara ilişkin çözüm önerilerini de bize iletirseniz, hem raporumuzda yer alması hem de yine de sunularınızda olmayan veriler varsa onları da bize daha sonra iletirseniz memnun oluruz.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI TEMSİLCİSİ İBRAHİM DEMİRCAN – Tabii, paylaşırız efendim, mutluluk duyarız.

Sayın Başkanım, çok teşekkür ediyorum, kusura bakmayın sayın katılımcılar, özür dileyerek aranızdan ayrılıyorum.

BAŞKAN – Neşe Hanım, buyurun.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER - Bunlar diğer eğitim çalışmalarımız. Biz, eğitim çalışmalarımızda genellikle çiftçilere hitap ettiğimiz için kadın-erkek ayrımı yapmıyoruz ama genellikle gözlemlediğimiz kadın katılımının fazla olduğu.

BAŞKAN – Bu eğitimler neler?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Zirai mücadele ilaçlarının güvenli ve sürdürülebilir kullanımı. Tarımsal danışmanlık eğitimi. Bu eğitimi bizim odalarımızda tarımsal danışman olarak çalışan ziraat mühendislerine ve teknisyenlere veriyoruz. Güvenli traktör kullanımı eğitimi veriyoruz. Talebe göre genel çiftçi eğitimleri

veriyoruz. Sosyal güvenlikle ilgili eğitimleri Sosyal Güvenlik Kurumuyla iş birliği hâlinde yürütüyoruz, onlar kendi kurumlarıyla ilgili, biz kendi çalışmalarımızla ilgili bilgiler veriyoruz. Akdeniz meyve sineği ve toplu mücadeleyle ilgili Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğüyle bir çalışma yapıyoruz. Ziraat odası personel eğitimleri veriyoruz. Tabii, burada yazmadıklarımız da var. Mesela, entegre mücadele eğitimi verildiği gıda kontrolüyle birlikte 16 ilde. Burada da aile hedef alındı yani ailecek katıldılar eğitime, karı-koca ve çocuk katıldı.

BAŞKAN – Bu tarımsal danışmanlara kadın çiftçiler her konuda gelip danışabiliyorlar mı, nasıl bir sistem var?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Tarımsal danışmanlarımıza daha çok biz mesleki eğitimler veriyoruz kendi mesleklerini geliştirmeye yönelik. Sosyal güvenlikle ilgili bilgiyi bizim yaptığımız, merkezden yaptığımız, illere gittiğimiz eğitimlerde öğreniyorlar.

BAŞKAN – Yok, şunu öğrenmek istedim: Yani, ziraat odalarına bir kadın çiftçi geldiğinde, bir konuda bilgi almak istediğinde ya da sizden bir danışmanlık hizmeti alabiliyorlar mı?

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Genel Sekreterimizden alıyorlar, alıyorlar.

BAŞKAN – Tamam.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Şimdi, zaten, o konuya bilhassa değineceğiz.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Birçok odamızda tarım danışmanlarının yanında ziraat mühendisi istihdamı da var. Dolayısıyla, teknik konularda Genel Sekreterimiz, ziraat mühendislerimiz, tarım danışmanlarımız çiftçilerimize yardımcı oluyor.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Kırsal kesimdeki kadınlarımız -hepimiz biliyoruz ama yine de kısaca- ev işlerinde, çocuk, hasta, yaşlı bakımında, yakacak temininde, bitkisel üretimde, hayvansal üretimde, el sanatlarında pek çok alanda evin bütün ihtiyaçlarını karşılıyorlar, yaşamın her alanında sorumluluk sahibi çiftçi kadınlarımız.

TÜİK verilerinden biraz bahsetmek istiyorum. İstihdam edilenlerin sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık durumu 2015 Ocak ayı verilerine göre, 4.812 çalışanın yüzde 43'ü yani yarıya yakını kadından oluşuyor. Neredeyse iş gücüne katılan her 2 kadından 1'isi tarımda yer alıyor ama tarımda çalışan kadınların yüzde 94,5'i kayıt dışı olarak çalışıyor.

Tarımda çalışan kadınlar için önemli bir sorun alanı da sosyal güvenlik uygulamalarının dışında kalmaları yani kayıt dışı çalışmaları. Burada biraz daha verisel yönde yaklaşmak istedim. Yine, kayıtlılık durumuna bakıldığında, 26.275 kişinin kayıtlı olduğu görülüyor Sosyal Güvenlik Kurumuna. Bunun da 8.355 kişinin kayıtsız olduğu, bunların yüzde 42,5'inin kadın, yüzde 27,1'inin de erkeklerden oluştuğu ve sosyal güvenlik kapsamının dışında kaldığını tespit ediyoruz bu rakamlardan.

Kadınlarda oranın yüksekliği hâlen kadınların yarısının tarımda çalışıyor olmasına bağlı. Nasıl? Aile işletmesi şeklinde. İşte, eşiyile birlikte bire bir çalışıyorlar. Küçük aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışıyorlar.

Kadın çiftçilerimizin sosyal güvenlik kapsamına dâhil olması için ne yapması gerekiyor? 1/10/2008 yılında 5510 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra bir kadın çiftçinin tarım BAĞ-KUR'unun başlaması için 18 yaşından gün almış olması ve ziraat odasına kayıt olması gerekiyor, kayıt zorunluluğu var. Yani, bizim ziraat odasına kayıt olan her çiftçiyi biz bir ay içerisinde bildirimle yükümlüüz, bildirmediğimiz

takdirde ziraat odalarımıza idari para cezası uygulanıyor. Aynı zamanda, çıktıkları zaman da, bizden kayıt sonlandırma işlemi gerçekleştiği zaman da on gün içerisinde bildirmezsek eğer kaydı silindi diye yine idari para cezası uygulanıyor kurumumuza. Bize kayıtlı olması için de çiftçi olduğunu ispat etmesi gerekiyor. İşte tarla tarımı yapıyorsa, bitkisel üretim yapıyorsa tapu getiriyor, muhtardan beyan getiriyor -burada tek tek sıraladığım- işte hayvan varlığı varsa kulak küpe numarasını tarım ilçe müdürlüğünden getiriyor gibi yani tarımsal mal varlığına göre beyanlarda bulunması gerekiyor kurumlardan. Ona istinaden de ziraat odalarımızda yönetim kurulları var, yönetim kurulu kararıyla bunların kayıtları gerçekleşiyor.

Şimdi, 2008 yılından bu yana SGK'da tarım BAĞ-KUR'uyla ilgili elde ettiğimiz kazanımlardan biraz bahsetmek istiyoruz. Sayın Genel Başkanımız Şemsi Bayraktar, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığında aynı zamanda kendi nam ve hesabına çalışanları temsilen yer alıyor. O yüzden, belli mevzuat çalışmalarında biz araştırmalarımıza göre ya da bize gelen taleplere göre raporları oluşturup orada, yönetimde bizzat dile getirebiliyor, gerekirse Hükümete, Cumhurbaşkanımıza, Başbakanımıza, vekillerimize rapor hâlinde sunup bu kanunların yer alması için gerekli çalışmaları yapıyor kendisi bire bir.

Bunlardan bahsedeyim... 2008 yılında tarım BAĞ-KUR'u çiftçilerimize tanınan haklar bunlar. Çiftçilerimiz on beş günlük prim ödediler kanun kapsamında, otuz günlük prim ödemiş gibi sayıldılar. Yani, on beş gün üzerinden prim ödediler. Şu an için, bu da her yıl puan artırılsın diye öngörü kabul edildi, 2023'e kadar diğer sigortalılıklarla eşitlenmesi planlandı. Şu anda yirmi üç gün üzerinden prim ödüyor çiftçilerimiz.

Bir de çiftçilerimizin 4/A, 4/B, 4/C statüsünde tek çatı altında toplanması hedeflendiği için bazı kolaylıklar getirildi. Mesela, tarımsal geliri düşük olan, prim ödemesini ödeyemeyecek durumda olan çiftçilerimizin oda kaydı silinmeksizin muafiyet kapsamına alınması sağlandı. Bu da nasıl oluyor? Yıllık kazanç net gelirini hesaplıyor odalarımız, kendileri hesaplamıyorsa il, gıda, tarım ve hayvancılık müdürlüklerinden hesaplatıyor ve on iki aya bölüyor, her yıl asgari ücret belirlendikten sonra hesaplanan bir tutar var, o tutarın altındaysa eğer muafiyet kapsamına giriyor. Muafiyet bir hak mı? Değil şu an için, muafiyet belgesi alındığında tescili sonlandırmış oluyor, çiftçiliği devam etmiş oluyor, tarım BAĞ-KUR'u ödemediği için çiftçi emekli olma şansı olmuyor o muafiyette geçen sürelerinden ama bakmakla yükümlü olan eş ve birinci derece yakınları varsa onun üzerinden sağlıktan faydalanabiliyor bu muafiyet belgesiyle.

6111 sayılı Kanun'da 1994 yılından bu yana sattıkları ürünleri üzerinden yine Sosyal Güvenlik Kurumu yüzde 1 oranında BAĞ-KUR'a bir prim kesintisi gerçekleştirildi. Bu kanunla da böyle makbuzu olan kişilere hak tanındı, bu hakla elindeki belge ve ziraat odası kaydını ibraz etmesi hâlinde yapılandırma hakkı getirildi. Yalnız, orada şöyle bir sıkıntı yaşadık kadın çiftçilerimiz: Kanunda yer alan aile reisi ise eğer çiftçi başvurabilirdi, aile reisi kadınsa başvurabilirdi, değilse başvuramadı.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – 2013'ten sonra çözüldü.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Burada yazıyor zaten, 2012 yılında bu mağduriyet giderildi. Genel Başkanımızın girişimleriyle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığımıza ilettik, Tarım Bakanlığımıza ilettik, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığımıza ilettik ve onlarla birlikte yaptığımız çalışmalarla 2012 yılında mağduriyet giderildi, daha sonra yine hak kazandıkları dönemler için gecikme faizi ve zammı da uygulamadılar.

Bu kazanımlardan bahsediyoruz. Yine, mesela, bize kayıtlı bir çiftçimiz -örnek vereceğim- başka bir SSK'lı veya başka bir kurumda da çalışıyor olabiliyor. Yani, tarımla uğraşan kişi bazen sadece tarımla uğraşmıyor. Mesela, esnaflığını yürütüyor ama bir taraftan da tarımı gerçekleştiriyor. Böyle durumlarda bir mağduriyet söz konusuydu, o yüzden 5510'un 53'üncü maddesiyle bu düzenleme getirildi, oda kaydı silinmeksizin en son tarım BAĞ-KUR'u sayılmak üzere bir düzenleme yapıldı.

Çiftçilerimizin son bir yıl içinde otuz günlük prim ödemesi, sağlık sunucusuna başvurduğu günden itibaren de altmış günlük primi yoksa, 48'inci maddeye göre taksitlendirilmediyse sağlık yardımlarından yararlanma hakkı sağlandı.

Bir de tarım BAĞ-KUR'undan emekli olup da hâlen çiftçiliğini sürdüren çiftçilerimizden yine bu kanunlar kapsamında sosyal güvenlik destek primi kesintisi kaldırıldı.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Hiç olmadı.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Evet olmadı, hariç tutuldu 2011 yılında.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Hiçbir zaman olmadı.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – 2010 yılı Kasım ayı ve önceki aylara ilişkin SGK'da gecikme zammı ve gecikme zammı borcu olan sigortalıların beyanda bulunmaları hâlinde borçlarının faizinden vazgeçildi. 6552 sayılı Yasa'da, tabii diğer bir tabirle torba yasada yer alan düzenlemelerde çiftçilerin oda kayıtlarından kaynaklı sorunları varsa eğer bu kayıplar telafi edildi bu kanunla. Aynı zamanda ziraat odalarına çiftçilerin kayıtlılık durumları, işe giriş, çıkış bildirimlerini bildirmekten dolayı idari para cezaları da affa uğradı.

Bu kadın çiftçi eğitici eğitimlerinde ve protokol törenlerinde sürekli dile getirdiğimiz bir problemdi, bunda da işte tarım BAĞ-KUR'luları ve memurlar kapsam dışı kalıyordu, o bir nebze yani hepsi kabul edilmese de bu kısmı kabul edilmiş oldu. Daha önce 2 çocuğa kadar geçerli olan doğum borçlanması 3'e çıkarıldı, altı yıla kadar borçlanma hakkı getirildi. Ayrıca, yine, aynı kanunla işte genel sağlık sigortası ve sigorta prim borçlarına yapılandırma hakkı getirildi.

Diğer taraftan, bu ihyayla ilgili bir... 6645 sayılı Kanun'la, çiftçilerimiz eğer borçları varsa sigortalılığını donduracaklar, tekrar durumları iyi olduğunda bu süreleri tekrar canlandırma hakkı getirildi.

Bunlar Hükümetimizin yaptığı bazı çalışmalar. İşte, 2015 yılı Temmuz döneminde 1.000 TL dâhil ve altında olanlar 100 TL tutarında, 1.000 TL'nin üstünde olanlarsa 1.100 TL'yi geçmeyecek tutarda artırıldı.

Bu da, yine, Hükümetimizin bir çalışması. Bu da 2016 yılı Ocak ödeme döneminden geçerli olmak üzere 100 TL tutarında çiftçilerimiz için bir artış gerçekleştirildi.

Çiftçilerimizin sattıkları ürün bedelleri üzerinden -biraz önce bahsetmiştim- belirli dönemlerde bu oranlar değişiklik gösterdi çünkü bunu belirlemeye kurum yetkili. Yüzde 1 oranıydı 1994'ten bu yana, bir ara yüzde 5'e çıkarıldı. Burada Genel Başkanımızın kendi girişimleri oldu, görüşmeler sonucunda 2014 yılında yüzde 2'ye indirildi ve sadece kesinti muafiyet belgesi almaları hâlinde eğer borçları yoksa kesinti yapılmıyor. On iki aydan fazla prim borcu bulunan çiftçilerimizin de prim borcu silindi.

Şimdi, bu yıl yaşadığımız sorunlardan biraz bahsetmek istiyorum. Bu yıl, 2016 yılında asgari ücretin artması sebebiyle birtakım sıkıntılar yaşıyoruz. 2016 yılında asgari ücretin günlük 54,9 TL olarak açıklanması kanun gereği çiftçilerimizin primleri de artmaktadır. Bu nasıl oluyor? Her yıl asgari ücret belirleniyor, sonra primlerin günlük kazanç alt ve üst sınırları belirleniyor Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından, ona göre de prim ödemeleri belirlenmiş oluyor. Biraz önce de bahsettim ama yine

dile getireyim: Çiftçilerimiz, 2008 yılında on beş günlük prim ödeyerek otuz gün prim ödemiş gibi kabul edildi, kanun kapsamında yine her yıl prim artırılması öngörüldü. 2016 yılında da yirmi üç gün prim ödüyor, yine otuz gün gibi sayılıyor. Ancak, tabii, kendi kendisine zor yeten çiftçilerimiz yani tarımda destekleme olmadan ayakta duramayan çiftçilerimiz yine mağduriyet yaşamaktadırlar çünkü bir karşılaştırma yazdım buraya; 2015 yılında ilk altı ay ve son altı ay olarak iki şekilde belirleniyordu. Son altı ayda prim ödemesi -kendi nam ve hesabına çalışanlardan bahsediyorum- 3.322,20 TL'ydi, 2016 yılında 54,9 olarak belirlendi tüm yılı kapsayacak şekilde, aylık ödemesi en düşük 435,63 TL. Yaklaşık yüzde 35 oranındaki artışla çiftçilerimize gelen 113,43 TL artış çiftçilerimizi çok zorluyor şu anda, farkındayız çünkü muafiyet belgesi alıyorlar, muafiyet belgesi almak için bize de soruyorlar, "Nasıl bu haklardan faydalanabilirim, nasıl alabilirim?", "Gelirim ne kadar olması gerekiyor?" diye şu anda çok fazla sayıda başvuru var çünkü ödeyecek durumda değil o miktarı.

Türkiye Ziraat Odaları Birliği olarak 2016 yılında Sosyal Güvenlik Yüksek Danışma Kurulunda resmî olarak iletilen taleplerimizi size burada aktarmak istiyorum, bunlar için biz mücadele ediyoruz şu anda. 2008 yılında olduğu gibi prim ödeme gün sayısının yeniden on beş güne indirilmesini istiyoruz, çiftçilerimiz adına.

Burada ben kanun maddelerini de yazdım, kolaylık olsun, belki sunu sizlerde kalır diye. Muafiyette geçen sürelerin çiftçilerimizin emekliliğine saydırılması amacıyla borçlanma imkânı sağlanmasını istiyoruz çünkü muafiyette geçen süreleri çiftçilerimiz borçlanamıyorlar kanun sebebiyle yine. Şu anda da çok sayıda kişi muafiyet belgesi alıyor, bu talebi kendileri de bizzat iletiyorlar bize.

Bir de yine, kanunda yapılacak düzenlemeyle tarım sektöründe çalışan kadınlarımızın sosyal güvenlik primlerinin yüzde 50'si, erkek çiftçilerde de yüzde 25'i devlet tarafından karşılanmalı diyoruz. Bireysel emeklilik sistemi örnek alınabilir, Hazine teşvikleri var, onlar örnek alınabilir diye düşünüyoruz. Bunların genel gerekçeleri de bizde yer alıyor ayrıntılı olarak.

Çiftçilerin yaptıkları çalışmaların zorluğu dikkate alınarak kadınlar dâhil, bütün çiftçilerimize çalıştıkları her yıl için 120 gün, üç yılda bir hesabiyla, yıpranma payı ilave edilmesini talep ediyoruz.

Daha önce doğum borçlanmasıyla ilgili çalışmadaki talebimizde bu da yer alıyordu ama kabul edilmemişti, biz bunu tekrar dile getiriyoruz. Bu kapsamda, sigortalı olmadan önce gerçekleşen doğum nedeniyle hizmet borçlanmasının yapılması mümkün kılınmalı ve üç doğum sınırlamasının kaldırılmasını yani askerlik borçlanmasında olduğu gibi, erkeklerin askerlik süresi borçlanmalarında tescil şartı aranmaksızın oluyor, doğum borçlanmasında da bir pozitif ayrımcılık yapılarak gereken kesimde mağduriyetin giderilmesini talep ediyoruz.

Bir de Hükümetimizin tarımla ilgili çalışmalarda, genç çiftçileri teşvik edici çalışmalar bulunuyor. Biraz önce Nimet Hanım bahsetti, ortak yürüttüğümüz eğitimler kapsamında aldıkları sertifikalarla bu hibelerden artı puan gerçekleşiyor. Bakanlığımız yaptı bu çalışmayı da. Eğer bizden almış olduğu o belgeleri ibraz ederlerse öncelik hakkı oluyor diğerlerine göre. Bunun yanı sıra, işte, kendi görüşümüz, sosyal güvenlik yönünden de desteklenmesi ve tarım BAĞ-KUR prim ödemelerinden genç çiftçilere indirim yapılmasını talep ediyoruz.

Bitti sunumum, ben sunumumu hep bu 4 kadın çiftçimizle sonlandırıyorum çünkü bizim 765 tane odamızın 4 kadın başkanı var, sayıları çok az ama çoğalması için, teşvik edici olması için burada onları tanıtıyoruz.

Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Burada ben bir ekleme yapmak istiyorum. Biraz evvel Neşe Hanım kayıt dışılıktan bahsetti. Bizim Sosyal Güvenlik Kurumuyla kayıt dışılığın önlenmesi, ziraat odalarımızın SGK'yla ilgili iş ve işlemlerinde yaptıkları, karşılaştıkları sorunların çözümü amacıyla bu kayıt dışılığın yoğun olduğu illerde eğitimler yapıldı, ziraat odaları ile SGK arasında iş birliğiyle eğitimler yapıldı. Bunu da ilave etmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

BAŞKAN – Şimdi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Sosyal Güvenlik Kurumunda sosyal güvenlik uzmanı arkadaşımız sunumunu yapacak.

Buyurun.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Sayın Başkanım, değerli komisyon üyeleri; sizlere ben özellikle, kayıt dışıyla ilgili veriler vermeye çalışacağım, 2016 Şubat ayı sonu itibarıyla. Aynı zamanda, Kayıtlı İstihdamın Teşviki Projesi kapsamında neler yaptığımızı anlatmaya çalışacağım ve özellikle, kadınların istihdama katılması için birkaç değişiklik var, mevzuatsal düzenleme, onlardan bahsedeceğim sizlere.

Kayıt dışı istihdamın türlerine baktığımızda ya çalışmaların Sosyal Güvenlik Kurumuna hiç bildirilmemesi ya gün sayılarının eksik bildirilmesi ya da alınan ücretlerin eksik bildirilmesi şeklinde kayıt dışılık karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi zaten TÜİK tarafından ölçülmektedir, ikincisi ve üçüncüsü Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ölçülememektedir. Hiç bildirilmeyenler kısmına baktığımızda özellikle, tarımda çalışanlar, çocuk ve genç işçiler, küçük işletmelerde çalışanlar ve gelir/aylık alanlar karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, gelir/aylık alanlar kısmındaysa biliyorsunuz, 1992 yılında sosyal güvenlik mevzuatında bir reform yapıldı ve emeklilik yaş şartı kaldırıldı, kişiler 38 yaşında, 40 yaşında emekli olmaya başladılar. Bu emekli olanlar ikinci gelir kapısı olarak hem aylıklarının kesilmemesi hem sosyal güvenlik destek primi ödememek için kayıt dışı çalışmaya başladılar, bu da kayıt dışı istihdamın artmasına neden oldu.

Nedenlerine baktığımızda, ülkemizdeki işsizlik oranının yüksekliği, genç emeklilik, biraz önce bahsettiğimiz olgu, iş gücünün eğitim seviyesinin düşüklüğü, sosyal güvenlik bilgisi ve bilincinin yetersizliği, ortalama işletme ölçeğinin küçük olması, gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluktan dolayı kayıt dışı istihdamdaki oranın yüksek olduğunu görmekteyiz.

Kayıt dışı istihdamın olumsuz sonuçlarına baktığımızda çalışanlar açısından kıdem, ihbar tazminatlarından, sağlık, analık yardımlarından, iş göremezlik ödeneklerinden, ölüm, maluliyet ve yaşlılık aylıklarından mahrum kalma olarak karşımıza çıkmaktadır. İşverenler açısından baktığımızda, haksız rekabetin ortaya çıkması, iş kazası, denetim, ağır yaptırımlarla karşılaşma, hibe, kredi ve desteklerden yoksun kalma, verimlilik ve motivasyon azalması olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet açısından baktığımızda ise vergi ve prim kaybı, çalışan/emekli dengesinin bozulması, primsiz ödemelerin artması, adaletsizlik, yoksulluk ve ahlaki dejenerasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şimdi, bazı rakamlar vermek istiyorum size. Bildiğiniz üzere, ülkemiz hep çalışma çağındaki nüfusun fazla olduğu dönemden geçmektedir yani demografik fırsat penceresi olarak adlandırdığımız, yüksek doğurganlık oranının olduğu dönemlerdeki kişilerin çalışma çağına girdiği dönem olarak adlandırdığımız demografik fırsat penceresi döneminden geçmektedir. Zaten verilere baktığımızda, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun devamlı olarak arttığını görmekteyiz, şu an yaklaşık 58 milyon civarındadır. İstihdam edilenler de artmaktadır ancak bu yeterli düzeyde değildir çünkü istihdam oranının yüzde 45'ler seviyesinde olduğunu görmekteyiz. Avrupa Birliği ülkelerinde yaklaşık yüzde 60 ile yüzde 70 arasında istihdam oranı değişmektedir. Sadece Yunanistan'da bize yakın bir istihdam oranı karşımıza çıkmaktadır, ülkemizde ise yüzde 45 oranında istihdam oranı karşımıza

çıkılmaktadır. Kadınlardaki istihdam oranı yaklaşık yüzde 25 civarındadır, erkeklerde ise yüzde 60'ın üzerindedir ama Avrupa Birliği verilerinde kadınların da yüzde 50'ler, yüzde 60'lar seviyesinde olması gerektiği görülmektedir.

Bazı görsel grafikler ekledim, hani, buradaki değişimi görmek amacıyla. 2005 yılından itibaren toplam istihdamımız artıyor, toplam sigortalımız da artıyor. Kayıt dışı istihdamımız göreceli olarak çok azalıyor, hani, çok ciddi bir azalmanın olmadığını görmekteyiz ve tarım dışı yani tarım olmayan kayıt dışı istihdamda da -sabit bir seyir- çok fazla azalma olmadığını görmekteyiz.

Verilere baktığımızda, 4 tane sektörümüz var TÜİK'in NACE'ye göre sınıflama yaptığı, tarım, sanayi, hizmet, inşaat şeklinde. Ben bunu tarım, tarım dışı, sanayi, hizmet, inşaat şeklinde ayırdım. Tarımda 2002 yılında yüzde 90,14 oranında kayıt dışılık mevcutken, 2016 Şubat verisinde yüzde 81,03 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tarım dışına baktığımızda, yüzde 31,74'le başlayan süreç, yüzde 21,08'le sonuçlanmıştır. Sanayide ise 2002 yılında yüzde 36,40; 2016 Şubat ayında ise yüzde 19,56 seviyesinde gerçekleştiğini görmekteyiz. Buradaki düşüşün yüksek olmasının sebebi, 2014 yılına kadar inşaat sektörü de sanayi sektörünün içindeydi, 2014 yılında inşaat sektörünün sanayi sektöründen ayrılmasıyla yaşanan süreçte düşüşün biraz daha sert olduğunu görmekteyiz, inşaatın ise yüzde 32,99 seviyesinde gerçekleştiğini görmekteyiz. Geneline baktığımızda ise yüzde 52'yle çok yüksek olan kayıt dışı istihdam oranımız, 2016 Şubat ayında yüzde 32,13 olarak gerçekleşmiş, 2016 Ocak ayında, yani 2015 yıl sonunda ise bu rakam yüzde 33,57'di.

Kayıt dışılığın mevsimsel olduğunu göstermek amacıyla bu grafiği ekledim, özellikle son üç yılı koydum. Görüldüğü üzere, haziran, temmuz, ağustos dönemlerinde, yani yaz aylarında bu kayıt dışılık yükselmekte, mevsimsel işçilerin de devreye girmesiyle yükselmekte, sonbahar ve kış aylarında ise düşüş olmaktadır, ama baktığımızda grafiğin hep alta doğru gittiğini, yani mevsimselliğin devam ettiğini, ama azalmanın da devam ettiğini görmekteyiz.

Kadın ve erkeklerde kayıt dışı istihdam alanlarına baktığımızda, kadınlarda 2005 yılında yüzde 64,96 olan kayıt dışı istihdam oranı, 2016 Şubat ayında yüzde 42,55 seviyesine gerilemiştir, erkeklerde ise yüzde 42,44 olan kayıt dışı istihdam oranı 2016 Şubat ayında yüzde 27,59 seviyesine gerilemiştir.

Şimdi, yaş gruplarına göre baktığımızda, genellikle kayıt dışılığın ya çok genç ya da yaşlılar kısmında olduğunu görmekteyiz, yani 60, 64, 65 ve üstünde. Burada da ilk başlardaki slaytlarda bahsettiğim gibi, erken yaşta emeklilerin ikinci iş olarak gördükleri, yani kayıt dışı çalışarak hem de işlerine devam ettikleri, 15-19 yaşındakilerin ise tescil yapılmasının kendilerine herhangi bir katkısının olmadığı ve zaten okuma yazması olmadığı için, vasıfsız işçi niteliğinde olduğu için kayıt dışı çalıştığını görmekteyiz.

Eğitime göre baktığımızda, zaten en çoğunun yüzde 90'ların üzerinde olduğunu görmekteyiz ve bunun yıllara göre azaldığını görmekteyiz. Okuma yazma bilmeyenlerin kayıt dışılığının çok yüksek olduğunu, ondan sonra okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen, diploması olmayan, ilkokul, ilköğretim ve ortaokul şeklinde sıralandığını görmekteyiz.

Bu grafikten anlaşılacağı üzere, Türkiye'deki iş gücünün genellikle vasıfsız, yani nitelsiz olduğu kanaati oluşmaktadır; zaten yapılan çalışmalarda hep iş gücünün niteliğinin artırılması, eğitimlerin buna göre verilmesi planlanmaktadır.

Özellikle ILO'nun son raporlarında artık yeni işe ihtiyaç olduğunu, iyi işlere ihtiyaç olduğunu, çünkü artık işin bittiğini, yani mevcut işlerin tükendiğini, doyum noktasına geldiğini, bununla birlikte istihdamın sağlanamadığını, artık yeni işin ve kaliteli işlerin olması gerektiğini ilk defa son raporlarda gündeme getirmekteyiz, çünkü Türkiye'den ziyade artık Avrupa da işsizlikle boğuşmaktadır, yani yüksek oranlarda işsizlikle mücadele etmektedir.

Bu, maalesef, korkutucu boyutlarda olan rakama baktığımızda, tarım sektöründe kayıt dışı istihdam oranına baktığımızda, kadınlarda 2014 yılında yüzde 94,35 kayıt dışı istihdam oranı, bu 2016 Şubat ayında yüzde 94,60'a yükselmiştir, yani çok bir iyileşme olmadığı görülmektedir. Erkeklerde ise yüzde 71,84 olan kayıt dışı istihdam oranı yüzde 70,84 seviyesinde gerçekleşmiştir, yani çok ciddi bir düşüşün olmadığını görmekteyiz.

Bu kayıt dışı istihdam haritası, risk haritası gibi bir harita düzenledim sizler için; bu koyu bölgeler kayıt dışı istihdamın yoğun olduğu bölgelerdir, özellikle, işte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde bu kayıt dışı istihdamın çok fazla olduğunu görmekteyiz.

Bölgelere göre kayıt dışı istihdam oranlarına baktığımızda, zaten TÜİK bazı bölgeleri ayırmıştır; Ankara, İstanbul, İzmir'i il bazında almıştır, diğerlerini bölge bazında almıştır. Bunu aylık bazda yayınlamıyor yıllık bazda yayınlıyor, o yüzden 2015 yıl sonu olarak kalmıştır bu.

Baktığımız zaman, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan'ın yüzde 71,1 olduğunu, Şanlıurfa, Diyarbakır'da ise yüzde 65,05 olduğunu görmekteyiz, ciddi boyutlarda kayıt dışı istihdamın yüksek olduğunu görmekteyiz.

Biraz okunması zor bir grafik, çünkü çok fazla veri olduğu için, resim yapıştırmak zorunda kaldım, o yüzden de fazla küçültülemiyor.

Burada ise tarım, sanayi, hizmet olarak ayırdım. Zaten bizim Komisyon da tarım olduğu için, tarımı göstermek amacıyla bu tabloyu hazırladım.

Gördüğünüz üzere, tarımda, 2010 yılında Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan'ın bulunduğu bölgede yüzde 95,48 iken, bu oran 2015 yılında, yani beş yıllık süreçte yüzde 92,70'e gerilemiştir, yani çok ciddi bir düşüş olmamıştır. Hâlâ tarımda çok yüksek seviyelerde kayıt dışının olduğunu görmekteyiz. Mesela Ankara'da yüzde 72,22 iken, 2015 yılında yüzde 75,76'ya çıkmıştır, yani yükselme periyoduna çıkmıştır.

Peki, kayıt dışı verileri verdikten sonra kayıt dışı istihdamla mücadelede neler yapıyoruz, bunları sizlere aktarmak istiyorum.

Özellikle sosyal güvenlik hizmetlerinin iyileştirilmesi amacıyla çalışıyoruz ki insanların sosyal güvenliğe kaydının olmasını teşvik etmek amacıyla çalışmalarımız devam etmektedir.

Teşvik uygulaması sonucu sigorta prim maliyetlerinin düşürülmesi kapsamında, genellikle ortalama sigortalı sayısının üstüne ilave edilen kişilere teşvik verildiği için, daha fazla istihdam sağlanmasına yönelik teşvik uygulamamız devam etmektedir.

Bilgi paylaşımına dayalı çapraz denetimlerimiz devam etmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu denetim sisteminin yeniden yapılandırılması çalışmaları devam etmektedir.

Yine, bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları devam etmektedir. Bunların detaylarını ben sizlere vereceğim.

Şimdi, mevzuat düzenlemelerine baktığımızda, son zamanda, yani 2011 yılında 6111 sayılı Kanun'la 5510 sayılı Kanun'a ek 5'inci madde eklenmiştir. Bu ek 5'inci maddeyle, tarım ve orman işlerinde hizmet akdiyle süresiz çalışan, yani mevsimlik tarım işçileri, 4'üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde, yani eski adıyla SSK'lı sayılmıştır.

Bunlar için şartlara baktığımızda, 18 yaşını doldurmuş olmak, herhangi bir işte çalışmamış olmak, yani 4/A, 4/B, 4/C dediğimiz hizmet akdiyle, kendi nam ve hesabına ve devlet memuru olarak veya bankalarda çalışmamış olması, isteğe bağlı sigortalı veya isteğe bağlı iştirakçi olmamak şartıyla ek 5 sigortalı olmaktadır. Kendi belirlediği prim üzerinden prim yatırmaktadır. Asgari ücret ile asgari ücretin 6,5 katı arasında kendi belirlediği prim üzerinden prim yatırmaktadır. Burada prim oranı yüzde

34,5'tur. Yalnız, bunlara 2011 yılında on sekiz gün üzerinden sigortalılık sağlanmış ve otuz gün hizmet verilmiştir. Bu, 2011 yılından itibaren her yıl bir gün artarak, şu an, 2016 yılında yaklaşık yirmi üç gün üzerinden hizmet verilmeye devam edilmektedir.

BAŞKAN – Bu mevsimlik çalışanlar için değil mi?

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Evet, mevsimlik tarım işçileri.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Dış işlerde çalışanlar değil mi?

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Evet.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Ama, maalesef, burada bir şeye değinmek istiyorum, çok usulsüz kayda neden oldu sigortalılık...

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Tam onu söyleyecektim.

Şimdi, verileri aldım. Burada, ormanda 687 kişi var, tarımda ise 2016 Mart ayında 292.811 kişi var. “Bunların tamamı mı tarım işçisi?” diye sorarsanız, değil; bunların daha fazlası yanlış beyan üzerine, farklı kişilerin...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Prim oranı düşük olduğu takdirde, bunun da bir sigortalılık olduğu çeşidi düşüncesiyle kapsamına bakılmadan yanlış yönlendirmelerle insanların sigortalılıkları sağlanabiliyor. Yoksa, şu prim indirimi konusu kesinlikle olması gereken bir konu diye düşünüyorum, ama bu noktada primi düşürmek de bu şekilde bir sahte sigortalılığa sebebiyet veriyor. Yani buna da yeri gelmişken değinmek istedim.

BAŞKAN – Yani aslında mevsimlik çalışması yok ama mevsimlik çalışması var gibi beyanı var.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Tabii ki.

Normal ev hanımı mesela, eşini isteğe bağlı sigortalı yaptırmakta prim daha yüksek diye, işte bu düşük prim oranları tercih ediliyor, çünkü müracaat şartlarında bizim çok dayatmamız yok, tarım ilçe müdürlüklerine sadece bir belge ve muhtar tasdikiyle yapılabilen, çok rahat yapılan bir kayıt olduğu için, burada da onu bir zenginleştirmek, geliştirmek lazım aslında.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Denetim mekanizmasının biraz yoğunlaştırılması gerekiyor, yani bu şekilde devam ederse...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Yani özellikle bu kayıt ve onay işleminin ziraat odasına verilmesi, mesela ek 5 sigortalıları yönünden de diye düşünüyorum. Şu anda öyle bir düzenleme çalışmamız da var zaten yönetmelikte de.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Bir şey söyleyebilir miyim?

Ek 5'e geçişte şöyle oluyor bizde: Bizde kaydı var, ama onun imkânları daha iyi 4/A olarak kabul edilecek. O yüzden bizden muafiyet belgesi aldığı anda tescili sonlanmış oluyor zaten. 4/A'ya geçeyim diye, son yıllarda öyle kaymalar var, biz de tespit ediyoruz, ama, tabii, kadınlar olduğu için de çok da ses çıkarmıyoruz, zaten geliri düşükse beyanda bulunuyor, geliri düşükse geçmesinde bir sakınca yok diye, biz de...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Öyle gerçi, gerçek anlamıyla tarım işiyle uğraşıyorsa zaten problem değil.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Ama tarım işçisi değil hepsi.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Ama suistimale çok açık bir madde.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – İşte, burada tasdik yaparken bunun tespit yöntemlerinin değiştirilmesi gerektiğini düşünüyorum ben, yani bu usulsüz kayıtların önüne geçmek ve gerçek anlamda bu işi yapan insanların tespiti için; amaç, kapsam tamamen dışına çıkıyor.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Zaten sayılara baktığımızda, bu rakamlarda bir sıkıntının olduğu anlaşılmaktadır, çünkü 33 binle başlayan süreç, 2016 Mart ayında çok ciddi, hızlı bir şekilde artışla 292 bine çıkmıştır. Yani burada sadece tarım işçilerinin olmadığını ve farklı amaçlarla kullanıldığını zaten tespit ettik.

Diğer bölümlere baktığımızda 5510 sayılı Kanun'un geçici 16'ncı maddesiyle, evinde el emeğiyle ürettiği ürünleri vergiden muaf olarak satıp geçimini sağlayan kadınlarla ilgili olarak, isteğe bağlı sigortalılık şartları kolaylaştırılmıştır. Bu işleri yapan kadınlarımıza ayda otuz gün yerine yirmi üç gün üzerinden isteğe bağlı sigortalılık da sosyal güvenlik kapsamına almış bulunmaktayız.

Bu 2008 yılında getirildi ama aynı zamanda bir teşvik olarak düşünüldü. Evinde ağır engelli çocuğu bulunan kadının istihdamdan kopmaması için bir teşvik düzenlendi, 2008 yılından sonraki çalışmalarının her yılının dörtte 1'ine fiili hizmet zammı gibi bir gün eklendi ve bu, aynı zamanda emeklilik yaşından da düşürüldü. Kişi 60 yaşında veyahut 58 yaşında emekli olacaksa, çalıştığı gün sayısının dörtte 1'i kadar gün sayısı düşülerek daha erken emekli olması öngörülmüştür, bu da kadınları istihdama çekmenin farklı bir teşviki...

BAŞKAN – Yani çalışma süresinin dörtte 1'i kadar yeniden çalışmış gibi süre mi eklenmiş oluyor?

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Aynen.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Bir yıl için dörtte 1 ilavesi...

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Bir yıl için doksan gün, yani hem hizmetine ekliyoruz, yani gün sayısını artırıyoruz hem de yaşından düşürüyoruz.

BAŞKAN – Yani daha önce emekli olmuş oluyor.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Evet, daha önce emekli olmuş oluyor. Zaten fiili hizmet süresi zammı 40'ıncı maddede düzenlenmiştir. Oradaki amaç, ağır ve yıpratıcı işlerde çalışanların daha erken emekli olmasını sağlamak amacıyla, buna benzer bir uygulama, çünkü evinde de ağır engelli çocuğunun bulunması zor bir iş, hem işte çalışacak hem de eve gidecek çocuğuyla ilgilenecek, bu kapsamda fiili hizmet süresi zammı gibi düşünülmüş bir teşvik.

Teşvik uygulamalarımız devam ediyor. Şu an Sosyal Güvenlik Kurumunda uygulanan 10 tane teşvik bulunmaktadır. Ben 10 tanesini tek tek saymadım, sadece "kadın"ın geçtiği 4447 sayılı Kanun'un geçici 10'uncu maddesinde geçen bir teşvik uygulaması bulunmaktadır, o yüzden onu sadece sizlere anlatacağım.

Genel olarak bahsettiğimde, kayıt dışı istihdamın en önemli nedenlerinin başında, daha önce istihdamın üzerindeki maliyetlerin çok yüksek olması sayılırken, günümüzde uygulanan teşvik politikalarıyla bu sorun giderilmiştir. Özellikle genç kadın, engelli işsiz kişilerin teşvikiyle bölgesel düzeyde ve düzenli prim ödeyip kayıt dışı işçi çalıştırmayanlara prim teşvikleri uygulamalarına başlanmıştır. Ayrıca, birden fazla teşvikten yararlanma hakkı getirilerek, kişilerin prim maliyetlerinden kurtulması sağlanmıştır.

Diğer 9 teşvikte cinsiyet ayrımı yok, yani "kadın", "erkek" diye, ama bu, genç ve kadın istihdamı ile mesleki belgesi olan sigortalının istihdamı hâlinde uygulanan teşvikte "kadın" geçtiği için bunu özellikle koydum.

Bu, 4447 sayılı Kanun'un geçici 10'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Finansmanı İşsizlik Sigortası Fonu'ndan sağlanmaktadır. Prime esas kazancın üst sınırına kadar olmak üzere, tahakkuk eden primlerin işveren hissesine düşen payının tamamı İşsizlik Sigortası Fonu tarafından karşılanmaktadır.

Şartlara baktığımızda, 1/3/2011 ile 31/12/2020 tarihleri arasında işe alınmış olmak şartı vardır. Fiilen çalışmak, 18 yaşından büyük olmak, işe başladığı tarihten önceki altı aylık dönemde kurumumuza vermiş olduğu aylık prim ve hizmet belgelerinde kayıtlı olmamak. Yani mevcut altı aylık sigortalı sayısının üstüne ilave alınan kadın sigortalı için geçerli bir teşvik bu. Yani kişi, geçmiş altı aya baktığımızda orada kaydı olmayacak, o altı ayın sonunda tek farklı bir kişi işe alınıyorsa, yani kadın olabilir, genç olabilir...

BAŞKAN – Ya da altı aylık bir işsizlik dönemi olacak gibi düşünelim.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Aynen.

Veya da farklı bir iştedir, o işten çıkmıştır, o işveren tarafından istihdam edilmiştir.

BAŞKAN – Aynı iş yerinde olmaması gerekiyor.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Evet.

İşveren açısından baktığımızda, özel sektör işvereni olmak, yani kamu idaresi olmamak, sigortalının ortalama sigortalı sayısına ilave olarak çalıştırılması, iş yerinden kaynaklanan yasal ödeme süresi geçmiş prim ve idari para cezası borcunun bulunmaması, aylık prim ve hizmet belgesini yasal süresi içinde vermek, sigorta primlerini yasal süresi içinde ödemek, kayıt dışı, sigortasız işçi çalıştırdığı yönünde bir tespit bulunmaması. Yani kayıt dışı çalıştırdığında biz buna bir yıl teşvik uygulamıyoruz, bir yılın sonunda teşviki hak ediyor.

BAŞKAN – Burada iş yerinde sigortalı çalıştırma zorunluluğu yok değil mi? Yani 2 kişi, 3 kişi olma zorunluluğu yok.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Yok, yok. Yani o, 6486'da var, 10'un üzerinde çalıştırma; burada 1 kişinin üzerine ilaveten alınan sigortalı da teşvik kapsamından yararlanmaktadır.

Teşvikten yararlanma süreleri burada yirmi dört ay ile kırk sekiz ay arasında düzenlenmiş. Mesleki yeterlilik belgesine sahip olanlar için kırk sekiz ay, mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yüksekokul kurumlarından mezun olanlar ve Türkiye İş Kurumunca düzenlenen iş gücü yetiştirme kurslarını bitirenler için otuz altı ay, yukarıda belirtilen niteliklere sahip olmayanlar için yirmi dört ay yani hiçbir belgesi yoksa yirmi dört ay boyunca teşvikten yararlanacaktır kişi.

Bilgi, veri paylaşımı bu kayıt dışılığı önlemenin önemli argümanlarından birisidir. Ülkemizde kayıt dışıyla mücadele sadece Sosyal Güvenlik Kurumunca alınacak tedbirler ve kurumun denetim elemanlarınca yapılacak incelemelerle değil, aynı zamanda devletin tüm birimleri arasında iş birliği ve koordinasyonun olmasını gerekli kılmaktadır. Bu anlayış içerisinde, kayıt dışı çalışanların günlük yaşamda tüm sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerini bankalar, kamu idareleri ve diğer kurum ve kuruluşlarla gerçekleştirdikleri düşüncesinden yola çıkarak, bu kişilerin bu gibi yerlerde işlem yaparken aynı zamanda sosyal güvenliklerinin de sağlanması amaçlanmaktadır. Bu çalışma sonucunda, tüm kişilerin, devletin her adımında kişilerin sosyal güvenliğini kontrol ettiği düşüncesine varmaları ve bu kişilerin bu bilince ulaşmaları amaçlanmaktadır.

5510 sayılı Kanun'un 8'inci maddesinin yedinci fıkrasına istinaden, tüm bankalar ile bakanlıklar ve kamu kurumlarından kurumdaki işlem yapan 100 farklı işleme ilişkin kişilerin TC kimlik numaraları, adı soyadı, mesleki bilgileri, iş yeri unvanı ve adresi bilgileri alınarak, elektronik veya manuel olarak, bulunulan yerdeki Sosyal Güvenlik il müdürlükleri/merkezlerine bildirilmesi ve gönderilen bu bilgilerden iş yeri ve sigortalı kontrolü yapılmasına başlanmıştır. Bu, 5510 sayılı Kanun'la yapılmaya başlanmıştır.

Bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları hâlen devam etmektedir, geçmişte de yapıldı. Örneğin Türkiye genelinde ilköğretim okullarında iş ve sosyal güvenlik konularının Millî Eğitim müfredatına eklenmesi amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı ve Gelir İdaresi Başkanlığıyla ortak bir toplantı yapılmıştır. Yaklaşık 22 sayfalık bir bilgi notu Millî Eğitim Bakanlığı müfredatına eklenmesi için gönderilmiştir. Hâlihazırda eklenmedi ama çalışmalar devam etmektedir.

TV dizileri ve yarışma programlarında 16 yapım şirketine, 25 dizi içeriğine, 5 TV yarışma programına sorular hazırlanarak gönderilmiş; dizi ve yarışmalarda sosyal güvenlikle ilgili konu ve sorulara yer verilmeye başlanmıştır. Burada, kişilerin sosyal güvenlik bilincinin artırılması amaçlanmıştır.

Kayıt dışı istihdamla ilgili afişler hazırlanarak vatandaşların yoğunlukla gittiği alışveriş merkezlerine, havalimanlarına, tren garlarına, metro istasyonlarına, belediyelere gönderilmiş olup, ücretsiz olarak asılması sağlanmıştır.

Kayıt dışı istihdamlarla ilgili, web siteleri için otuz saniyelik reklam “banner”i hazırlanmış olup en çok tıklanan sitelere gönderilmiş ve sitelerde bunun ücretsiz yayınlanması sağlanmıştır.

Kayıt dışı istihdamla ilgili ihbar ve şikâyetlerin hızlı bir şekilde sonuçlanması için Alo 170 ihbar hattı kurulmuştur. Bu şekilde, kişilerin hem kendileri açısından hem de çevresindeki kişileri ihbar ederek “Kayıt dışı çalışıyor bu kişi.” şeklinde... Bunların Alo 170’le düzenlenmesi sağlanmıştır.

Sinemalar için reklam filmi hazırlanmıştır. Bu şekilde, kayıt dışı istihdamla ilgili tanıtıcı reklam filmi Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Daire Başkanlığınca hazırlanmış olup, sinemalarda filmlerden önce yayınlanmış olup 1 milyon 300 bin kişi tarafından izlenmiştir bu. Bu süreç tamamlanmıştır.

Vatandaşlara kayıt dışı çalışmanın olumsuz sonuçları, kayıt dışı işçi çalışmanın maliyeti konularını içeren “Neden Sigortalı Olmalıyız?” başlıklı broşür hazırlanmıştır, yaklaşık 150 bin tane. Bu, il müdürlüklerine dağıtılarak bütün kişilere dağıtılması sağlanmıştır.

Özellikle gençlere yönelik olarak, sosyal güvenlik hakları ve kayıt dışı çalışmanın olumsuz sonuçları konularını içeren “Haklarımız” başlıklı 75 bin adet broşür bastırılmış, yine aynı şekilde il müdürlüklerine teslim edilmiştir.

KOSGEB’in eğitim verdiği genç girişimciler ve diğer kurslarında kullanılmak üzere “sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri” konulu 22 sayfalık bir kitapçık hazırlanmıştır. Bunlar da bu eğitimcilere dağıtılmıştır.

Sosyal yardım alan kişilerin kayıtlı çalışmaları hâlinde sosyal yardımlarının kesilmeyeceğine yönelik broşür hazırlanarak, 500 bin adet bastırılarak kişilere dağıtılmıştır. Bu, özellikle kırsal kesimdeki kişilerin en çok korktuğu “Benim sosyal yardımım kesilir mi? O yüzden kayıt dışı çalışmalıyım.” veya eski adıyla yeşil kartlı olan, şu an 60’ıncı maddenin (c)/1’inci maddesinde geçen, primi devlet tarafından ödenerek genel sağlık sigortalılığı sağlanan kişiler, hani, “Sigortalı olduğumda, tekrar ben işsiz kaldığımda bu yeşil kartı bana vermezler yani 60’ın (c)/1’ine göre beni tescil etmezler.” korkusuyla kayıt dışı çalışmaya yönelmektedirler. İşte bunun yanlış olduğunu söyleyen broşürler hazırlanarak kişilere dağıtılması sağlanmıştır.

Kayıt dışı istihdamla mücadele faaliyetleri kapsamında, gerek toplumun tüm kesimlerinin dikkatini çekmek gerekse mücadele sürecine katkı sunmalarını sağlamak amacıyla 2014 yılında kayıt dışı istihdamı önlemeye yönelik özgün ve uygulanabilir fikirlerin değerlendirildiği “Kayıt Dışına Kayıtsız Kalma” Projesi yapılmıştır. Bu proje kapsamında 1’inci olan kişiye ödül olarak 25 bin TL verilmiştir. 2’nciye 20 bin, 3’üncüye ise 10 bin TL ödül olarak kişilere verilmiştir. Bu süreç de tamamlanmıştır.

Yapılan çalışmalara baktığımızda, yürütülen çalışmalar Onuncu Kalkınma Planı, yıllık program, ulusal istihdam stratejisi ve Kayıtlı İstihdamın Teşviki Projesi. Bu, yüzde 85'ini Avrupa Birliği hibesinin sağladığı bir projedir. Bunlar hakkında size biraz bilgi vermek istiyorum.

Onuncu Kalkınma Planı'nda özellikle sosyal güvenlik denetmenleri için denetim otomasyon programı hazırlanacaktır ki bu denetimin daha verimli olması için. Bankalar ile Sosyal Güvenlik Kurumu arasında veri paylaşımı sağlanacaktır, bu belli noktaya geldi, sağlanıyor ve daha ileri aşamaya götürülmesi düşünülmektedir.

Kayıt dışı işçi çalıştıranlara yönelik yaptırımların artırılmasına baktığımızda, kamu alımlarında sigortasız işçi çalıştırdığı tespit edilen iş yerlerinin belli bir süreyle ihalelerden men edilmesi sağlanacaktır. Bunun biz taslak çalışmasını gönderdik, şu an kanun aşamasına getirildi, Meclise takdim edilecek.

Prime esas kazançların meslek koduyla uyumlu olarak bildirilmesini sağlayacak yasal altyapı oluşturulacaktır. Meslek koduyla bildirilmesi şu an Sosyal Güvenlik Kurumunca yapılıyor, ancak bunun için buna bir yaptırım uygulaması henüz tamamlanmadı, bunun için yasal altyapı hazırlanmaktadır.

Kamu idareleri ve STK'lar aracılığıyla kayıt dışı ekonominin olumsuz etkileri hakkında toplumsal bilincin artırılması çalışmaları devam etmektedir. Sosyal yardım almakta olanlara yönelik bilgilendirici ve bilinçlendirici faaliyetler yapılmıştır. Aynı zamanda, tarım sektöründe kayıt dışı istihdamın azaltılmasına yönelik bilgilendirici ve bilinçlendirici faaliyetler yapılmıştır ve devam etmektedir, hâlâ devam ediyor.

Ulusal İstihdam Stratejisi'ne baktığımızda, ben tarımla ilgili şeyleri söyleyeceğim sizlere. Tarım gibi, kayıt dışılığın yaygın olduğu sektörler başta olmak üzere, tüm sektörlerde kayıt dışı çalışan ve çalıştıranların sorunlarının ve çözüm önerilerinin temsilciler düzeyinde ele alındığı ve ortak paydalarının birlikte belirlendiği çalıştaylar gerçekleştirilecek, kayıtlı istihdam konusunda farkındalık yaratılacaktır.

Sektörde yüksek düzeyde seyreden kayıt dışı istihdamı ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler yapılacaktır. Kayıtlı istihdamı geliştirmeye yönelik bilinç artırma çalışmaları gerçekleştirilecektir. Bunlar Ulusal İstihdam Stratejisi'nde Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Daire Başkanlığının sorumlu olduğu stratejilerdir.

“Peki, neler yapılacak?” kısmından ben sizler için sadece bir tane örnek seçtim, hani, bu önemli bir örnek olduğu için. Kurumumuzda hâlihazırda tarım sektöründe çalışan özellikle geçici ve mevsimlik tarım işçilerinin sosyal güvenliğini sağlamak üzere, tıpkı ev hizmetlerinde çalışanların sigortalılık iş ve işlemlerinin kolaylaştırılıp basitleştirildiği sisteme geçilecek ve 5510 sayılı Kanun'un ek 9'uncu maddesi kapsamında mevsimlik ve geçici tarım işçilerinin dâhil edilmesi yönünde bir çalışma bulunmaktadır. Bu hazırlanıyor, taslak hâline getirildi, Meclise sunulacak. Buradaki amaç, on gün ve altında çalışanların iş kazası, meslek hastalığı primlerinin alınması sağlanacak. Yani işverenler sadece bunların iş kazası, meslek hastalığı yönünden yükümlü olacak. Eğer kişiler isterse uzun vadeli, yani malullük, yaşlılık, ölüm primlerini ödemek isterlerse yirmi gün üzerinden bunları ödeyerek otuz gün üzerinden hizmet almış olacak. Yani hem ücret yönünden düşük olacak hem prim ödeme gün sayısı üzerinden düşük olacak ama otuz gün üzerinden sayılacak. Bunların da tescil ve kayıt işlemlerinin SMS yöntemiyle, cep telefonu yöntemiyle yapılması düşünülmektedir. Bu kapsamda, toplam istihdamda yaklaşık yüzde 22 payı olan tarım sektöründeki yaklaşık yüzde 81'ler seviyesinde olan kayıt dışılık kayıt altına alınabilecek, sosyal güvenlik şemsiyesi genişletilmiş olacak diye bir düşüncemiz bulunmaktadır.

Kayıtlı İstihdamın Teşviki Projesi, bu, 2014 yılında başladı ve eylül ayında tamamlanacak nihai raporla, ondan sonra hibe kısmında dağıtılan... Bazı işverenlere yaptıkları projeler kapsamında hibe dağıtıldı, bunların izlenmesine devam edilecek bir yıl süreyle de. Sektörel rehberlerin hazırlanması ve yaygınlaştırılması yapılacak bu proje kapsamında. Risk ölçümü için rehber hazırlanması yapılacak.

Eğitimler yapıldı ve yapılmaya devam ediyor. Görünürlük materyallerinin hazırlanması sağlanacak. Farkındalık artırma faaliyetleri yapıldı. Köy muhtarları, imamlar ve çiftçilere yönelik farkındalık oluşturma faaliyetleri yapıldı; 50 katılımcı ve 30 il düzeyinde yapıldı bu. Akademik Danışma Kurulunun oluşturulması yapıldı. Burada farklı sektörler için bir rapor hazırlanacak, tarım sektörü için de bir raporun hazırlanması düşünülmektedir ve hazırlanıyor da şu an. Bölgesel analizlerin yapılması proje kapsamında yer almaktadır. Yine, tarım sektörüne ait özel analizler yapılmaktadır ve yurt dışı çalışma ziyaretleri proje kapsamında devam etmektedir.

Bu proje kapsamındaki faaliyetlerden tarım sektörünü ben ayrı bir başlık olarak sizler için özetledim. Kurumumuzca yürütülen proje kapsamında, tarımsal faaliyetin yoğun olduğu bölgelerde, 30 ilde muhtarlara ve imamlara yönelik bilgilendirme semineri yapılmış olup bilgilendirici materyaller dağıtılmıştır. Tarım işçiliğine yönelik olarak kamu spotu hazırlanmış olup TV kanallarında yayınlanmıştır. Mevsimlik tarım işçileri yani ek-5 sigortalılar için hazırlanmış olan afişlerin dağıtımı yapılmıştır. Kurumumuzca yürütülen KİTUP 2 yani Kayıtlı İstihdamın Teşviki Projesi kapsamında bölgesel analizler yapılmakta ve bu analizlerden bir tanesi tarım sektörüne yönelik olarak gerçekleştirilmiş olup değerlendirmeler devam etmektedir, rapora son hâli verilmek üzere.

Yine, aynı proje kapsamında akademisyenler, ilgili kurum ve kuruluşlar ve toplumun ilgili kesimlerinden oluşan Akademik Danışma Kurulu kurulmuştur. Bu kurul tarım sektöründe kayıt dışılığın nedenleri ve çözüm önerilerine ilişkin bir rapor hazırlayacaktır, bu da teslim edilecektir kurumumuza.

Tarımla ilgili olarak 36 bin kitapçık, 15 bin broşür, 44.500 afiş bastırılmış olup dağıtımı yapılmıştır.

Ayrıca, ekim ayında Ankara’da bir çalıştay yapılarak, kurumumuzca kayıt dışılığın yoğun olduğu sektörlerde sosyal tarafların görüşleri alınmıştır. Yapılan çalıştayda özellikle kayıt dışılığın yoğun olduğu düşünülen inşaat, turizm, tekstil, mobilya sektörlerinde, akademisyenlerin başkanlığında, ilgili sektör ve kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katıldığı 4 ayrı çalışma grubuyla sektörel bazda durum analizleri yapılarak çözüm önerileri oluşturulmuştur. Buna nihai raporda yer verilecek.

Yaşanan sorunlara baktığımızda, özellikle tarım sektöründeki kayıt dışılıkla ilgili, biraz önce bahsettim sizlere, işte, kişilerin, eski adıyla yeşil kartlı, yeni adıyla 60’ıncı maddenin (c)/1’inci maddesindeki primini devlet ödeyerek sağlığının sağlanması kapsamındaki kişilerin “Ben kayıt altına girdiğimde ve tekrar işsiz kaldığımda ben bu yeşil kartı -eski adıyla söylüyorum- tekrar alamayacağım.” korkusu, endişesi bulunmaktadır. Aynı zamanda, sosyal yardımların kesileceği ve bir daha alamayacağı korkusu bulunmaktadır. O yüzden de özellikle kırsal kesimde ve Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde kişiler bu yüzden genellikle kayıt dışında olmayı tercih etmektedirler.

Bu şekilde biz şemsiyeyi genişletmeye devam etmeye çalışıyoruz.

Arz ederim.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

BAŞKAN – Sizin ekleyeceğiniz konular varsa onları da alalım.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Ön hazırlığım olmadığı için mevcut durumdan yola çıkarak bağlayıcı bir şeyler söylemek istiyorum.

Şimdi, burada, kayıt dışılığın bence en büyük sebebi, kendi nam ve hesabına çalışan tarım kesimindeki kadın erkek olsun -ki gündemimiz kadınlar üzerine- primlerinin kendileri tarafından ödenmesi. Aslında bütün olay orada kilitlenip kalıyor. Eğer burada amacımız kadınların daha çok bu kapsamda sayılarını arttırmaksa, sadece kadınlara özel bir prim düzenlemesi de yapılabilir düşüncesi oluştu bende. Hani, burada amacımız çünkü kadınların daha çok, bu çalışmanın maksadı... Yani

belki genel olarak bütün bu kapsamdaki kişilere bir prim ayarlamasının kurumumuzun mali dengesi açısından da gerek izah ettiğimiz usulsüz sigortalılıklar yönünden de olumsuz etkiler yaratabileceğini düşünüyorum ben. Mesela sadece hanımlara özel bir prim düzenlemesi yapılabilir diye düşünüyorum.

Bir de bizim bu kanunun 6'ncı maddesinde zaten 4857 sayılı İş Kanunu'nda -kısa bir sunum yaptı gitti ya, beyefendinin adını unuttum- ona paralel bir düzenleme de bizim 6'ncı maddemizde var, 5510'da. Burada da kamu idarelerinde çalışanlar ile ek 5 kapsamında çalışanları hariç tutmak üzere tarım ve orman işlerindeki süresiz işlerde çalışanları da kanun otomatik olarak kapsam dışı bırakıyor zaten. Yani böyle bir kayıt dışı, sigortalı sayılmayan maddesi kayıt dışılığın bence temelini de oluşturuyor farkında olmadan. Hani, yıllar içerisinde sürüp gelen bir uygulama ama bence bu maddenin de kaldırılması ya da değiştirilmesi gerekir kanaati oluştu bende. Yani bu, tarım kesimindeki çalışmanın daha çok alana yaygınlaştırılması ve kayıt dışı çalışmanın önüne geçmek, kadınların da teşvik edilmesi açısından...

BAŞKAN – Yani “Kimler sigortalı sayılır?” diye belirtilen madde kapsamı olarak diyorsunuz.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Tabii, sigortalı sayılmayanlar maddemizde yer alan bir madde, zaten kayıt dışılığın başlığını yaratıyor bence. Bu da nedir? Küçük işletmelerin, işte tarım, orman işleriyle uğraşan küçük ölçekli işletmelerin sigorta prim yükünü hafifletmek adına belki yapılmış bir düzenleme -hani 50 kişiden az çalıştıranların- bu yüzden yapılmış bir düzenleme olduğunu düşünüyorum ama bence bu yönüne de bir daha detaylı düşünce yapılarak... Yine, prim ve teşvik olayımız var artık, bunlar için de uygulanabilir, daha özel şartlarla düzenlenebilir diye bir kanaat oluştu.

Tekrar, son olarak önemli gördüğüm bir nokta: Bu ziraat odalarına çok rahat kayıt yapılabildiğini biliyorum. Yani, benim ufak bir arazimin olması, çok detaylı bir araştırma yapmadan size gelip kayıt yaptırmama yeterli diye biliyorum.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Önemi yok, arazinizin olmaması da...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Kaldı ki tarım kapsamı çok geniş, ortakçılık suretiyle yapıyor, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık yani tabiatan istifadenin bütün şeyleri tarım kapsamında, tarımsal faaliyetin tanımı var kanunumuzda 3'üncü maddede biliyorsunuz.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Yani, tarımsal taşıma olma mecburiyeti yok.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Çok geniş bir kapsam.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Bizim kanunumuz ile sizin kanununuzdaki ortak çalışma sonucu...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Mutlaka.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Çiftçilik faaliyetinin tanımı 5510'la aynı.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Yani, çok rahat bir kayıt gerçekleşebiliyor. Yani, ziraat odalarının belirleyici olduğu bir gerçek tarımsal kesimle uğraşan insanların sigortalılıklarında. Bu konuda da böyle işte sahte sigortalılıklar yönünden yani sağlam kayıt olursa, eğer gerçek sigortalımız ortaya çıkarsa primler konusunda da daha böyle düzenleyici, daha esnek olunabileceği kanaati oluştu bende. Evet, şu yıpranma payının belki şu anki gündem konumuz olan kadınlar yönünden de ele alınması gerekir diye önerileriniz bulunursa...

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANLIĞI TEKNİK MÜŞAVİR YARDIMCISI NEŞE TEZER – Onun gerekçesi bayağı bir uzun.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Biraz zor, genelde biz ilave ek sürelerle kurum olarak çok sıcak bakamıyoruz hem eşitsizlikler oluşuyor, bir de başka taleplere neden oluyor. Birçok kapsamda olmayıp da aslında zor ve yıpratıcı işler kapsamında olan işlerimiz var, hani onlara da meydan vermemek adına ama ben mademki “kadınlar” diyoruz, bu konuda da bir çalışma yapılmalıdır diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

BAŞKAN – Teşekkür ediyorum.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Ben oradan ayrıldım ama soracağınız sorular varsa cevaplayabilirim.

BAŞKAN – Var mı Vekilim sorunuz?

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Teşekkür ediyoruz.

BAŞKAN - Aslında dün bir programa katıldık Nîmet Hanım, herhâlde sizin de teknik ekip içerisinde olduğunuz, ILO'nun, SIDA'nın ve İŞKUR'un birlikte yaptığı kadınlar için daha çok ve daha iyi işler... Herhâlde benim anladığım kadarıyla bu çalışmada birçok kurum beraber çalışmış gözüküyor. Orada bir eylem planı sunumu yapıldı. Belki daha sonra da olabilir, o eylem planının ayrıntıları hakkında sizin kurumunuzdan mı ya da İŞKUR'dan mı bilgi alabiliriz?

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – İŞKUR'dan Başkanım.

BAŞKAN – İŞKUR'dan. Herhâlde orada İŞKUR yapmış.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Benim yardımcı olacağım bir husus olursa elimden geleni yaparım Başkanım.

BAŞKAN – O zaman biz o konuyla ilgili herhâlde İŞKUR'u yeniden bir... Çünkü bütün kurumlarla beraber yapılmış bir çalışmaydı dün katıldığımız.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Eylem planının tanıtımı yapıldı.

BAŞKAN – Evet, madde madde. “Kadınlar için daha iyi ve daha çok işler” diye İŞKUR, ILO ve SIDA ortaklığında yapılmış bir proje Vekilim. Dün eylem planına katıldık, güzel bir projeye benziyor.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Ben yoktum, katılamamıştım.

BAŞKAN - Buyurun sizi dinleyelim.

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI ÇALIŞMA UZMANI CEREN SEDA ERDEM – Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben de öncelikle şahsım ve kurumum adına Komisyonumuzu saygıyla selamlıyorum.

Sunumum, çok hızlıca, üç temel başlıktan oluşacak. İstatistiksel çerçeve; zaten Sosyal Güvenlik Kurumu temsilcimiz detaylı bir şekilde konuya dair verileri bizlerle paylaştı.

Kırsal alanda kadınlar ilgili Bakanlığımızın yaptığı çalışmalar: Burada konuyla ilgili 3 temel başlık var; Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Projesi, kısaca “METİP” olarak adlandırdığımız, Ulusal İstihdam Stratejisi ve İŞKUR tarafından düzenlenen eğitimler, son olarak da Başkanımın kısaca özetlediği mevzuattan sorunlarla sunumu bitireceğim.

İstatistiksel veriler de demin TÜİK temsilcimizin de paylaştığı en son 15-16 Mayıs 2016 tarihlerinde kamuoyuyla paylaşılan, Şubat 2016 verilerine göre iş gücüne katılım oranı yüzde 50,8 olarak gerçekleşti. Aynı dönem için yaptığımız kıyaslamalarda bu oran erkeklerde yüzde 70,9 olurken kadınlarda ise yüzde 31,1 olarak gerçekleşmiştir, istidam oranı yüzde 45,3 olmuştur. Demin SGK temsilcimiz de ifade etti, istihdam edilenlerin yüzde 18,4’ü tarım, 19,9’u sanayi, 6,7’si inşaat, yüzde 55’i ise hizmetler sektöründe yer alıyor. Yine demin vurgulandı, tarım sektöründe kayıt dışı çalışan, özellikle kadınlar açısından söz konusu oran çok yüksek; yüzde 94,6. Yine, işsizlik oranlarına baktığımızda, Türkiye genelinde 15 ve daha yukarı yaştakilerde işsizlik oranı yüzde 10,9 olarak gerçekleşmiştir. Tarım dışı işsizliğe baktığımızda yüzde 12,7 olarak gerçekleşmiştir. Genç işsizlikte bu oran daha yüksek, 15-24 yaş grubunu içeren genç işsizlerde oran 18,6; 15-64 yaş arası çalışma çağındaki nüfusa baktığımızda bu oran 11,1 olarak gerçekleşmiştir. Burada daha detaylı tabloyu görüyoruz. Tarımda istihdam edilen kişi sayısına baktığımızda, kadınlar açısından Şubat 2016 dönemi verisine baktığımızda 2 milyon kişinin tarımda istihdam edildiğini görüyoruz. Burada işsizlik oranlarının, tarım dışı işsizlik, istihdam oranlarının hepsinin detayları var. Ekranda görünüyor mu, bilmiyorum ama.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği sizin de üyesi bulunduğunuz aile bütünlüğüyle ilgili komisyonda aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen unsurlardan biriydi, benzer bir sunumu orada da yapmıştık. Zaten bu konuya ilişkin geçtiğimiz dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir araştırma komisyonu da vardı, o yüzden çok hızlıca geçeceğim. 2010/6 sayılı “Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi” konulu Başbakanlık Genelgesi uyarınca bu proje hayata geçirilmiş durumda. Projenin çeşitli bileşenleri vardı; ulaşım, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik, sosyal çevreyle ilişkiler ve iş ve sosyal güvenlik koşulları gibi. 2010 yılında uygulanmaya başladığı yıldan itibaren 38 il valiliği tarafından teklif edilen 65 yerel proje desteklendi. Finansman açısından baktığımızda, toplam projeye aktarılan ödenek tutarı 96,2 milyon, ulaşılan mevsimlik işçi sayısı ise yaklaşık 328 bin civarında. Ancak 2014 yılından itibaren METİP için bütçe ayrılmamış durumda. Altyapısı METİP tarafından oluşturulan hizmetler 2014 yılından itibaren valilikler, kaymakamlıklar, belediye başkanlıkları ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarına devredilmiş durumda. Burada proje bileşenlerinin maliyetleri, ayrılan kalemleri görüyoruz. Ağırıklı olarak altyapı ve barınma hizmetlerine payın ayrıldığı ekranda görülen diyagrama yansımakta. 72 milyon lirası barınma, altyapı ve kolaylık tesisi için, 5 milyon lirası eğitim için, 3 milyon lirası sağlık için ve 16 milyon lirası diğer harcamalardan oluşmakta.

Demin Sosyal Güvenlik Kurumu temsilcimizin de bahsettiği gibi, Bakanlığımız koordinasyonunda hazırlanan Ulusal İstihdam Stratejisi var. 2023 yılına kadar iş gücü piyasasındaki yapısal sorunların çözümlenmesine ve işsizlik sorununa kalıcı çözüm bulunmasına yönelik uygulanacak olan strateji politika ve tedbirleri içeriyor. 4 temel politika eksenini üzerine inşa edilmiş durumda; bunlar, eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, iş gücü piyasasında güvence ve esnekliğin sağlanması, özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması ve istihdam-sosyal koruma ilişkisinin güçlendirilmesi. Bu temel politika sektörlerine ilaveten 7 de sektör var; bunlar, turizm, inşaat, finans, bilişim ve sağlık ile tarım ve tekstil, istihdam kapasitesi yüksek emek yoğun sektörlerden tarım, tekstil ve hazır giyim de bu 7 sektörden biri olarak 7 sektör arasında belirlenmiştir. Ulusal İstihdam Stratejisi’nin toplamda 40 tane somut hedefi, 57 politikası ve 219 tedbir ya da eylem maddesi bulunuyor. Demin de dediğim gibi, özel politika gerektiren grupların istihdamının artırılması temel politika eksenlerinden bir tanesi. İçinde kadınlara, gençlere, engellilere, uzun süreli işsizlere ve ayrımcılıkla mücadeleyle yönelik tedbirler içeriyor. Kadınların iş gücüne katılım oranının 2023 yılına kadar yüzde 41 seviyesine çıkarılması ve kayıt dışı çalışma oranının da yüzde 30’a düşürülmesi hedefleniyor, genç işsizlik oranının ise genel işsizlik oranına yakınlaştırılması hedefleniyor. Adından da anlaşılacağı üzere, kadınların iş

gücüne katılım oranlarının artırılması, istihdamının artırılması, kayıt dışıyla mücadele edilmesi, genç işsizliğinin azaltılması, engellilerin iş gücüne katılımı ve istihdam oranlarının artırılması, uzun süreli işsizlerin işe dönüşünün hızlandırılması ve ayrımcılıkla mücadeleye yönelik...

BAŞKAN – “40 eylem maddesi” mi demiştiniz?

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI ÇALIŞMA UZMANI CEREN SEDA ERDEM – Tarımda 20 tane Sayın Başkanım, özel politika gerektiren gruplarda 40 tane eylem maddesi ya da tedbir maddesi olarak ifade edilenler var. Tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle zamanla kontrollü bir geçiş için tedbirlerin alınması, sektörde...

BAŞKAN – Bundan bir önceki sayfaya geçebilir misiniz?

ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI ÇALIŞMA UZMANI CEREN SEDA ERDEM – Peki.

Özel politika gerektiren gruplarda -demin de dediğim gibi- 40 tane eylem maddesi bulunuyor. Bu eylem maddelerinde Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığımız, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Devlet Personel Başkanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Yükseköğretim Kurulu da işin içine giriyor. Bu, özel politika gerektiren gruplar kısmıydı.

Tarım sektörüne geldiğimizde, tarım sektöründen tarım dışı sektörlerle zamanla yayılan kontrollü geçiş için tedbirler alınmasının, sektörde iş gücünün niteliği ve veriminin artırılmasının, teşvikler yoluyla istihdamın kayıt altına alınmasının sağlanması ve tarım sektöründe mevsimlik gezici tarım işçilerinin yapısal sorunlarının çözümü ile çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik tedbirlerin alınması temel amaç olarak belirlenmiş durumda.

Hedeflere baktığımızda, tarım sektöründe ücretli çalışan işçilerin mesleki ve beceri eğitimlerinden geçirilmesinin sağlanması var. Demin de dediğim gibi, tarım sektöründe aile işleri dışında ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan özellikle çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir hedef var ve kayıt dışı istihdam düzeyinin 2023 yılı sonuna kadar yüzde 50 seviyesine indirilmesi hedeflenmiş durumda. Tarım sektöründe toplam 20 eylem maddesi bulunuyor. Yine, Bakanlığımız koordinesinde hazırlanan bu stratejide tarımla ilgili kısımda Sosyal Güvenlik Kurumu, Türkiye İş Kurumu, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, tabii, başaktör; Millî Eğitim Bakanlığı ve Ekonomi Bakanlığıyla çalışmalarımız sürüyor.

Bunları hızlıca geçiyorum, konuyla ilgili şeyler.

Kadın girişimciliği: İŞKUR'un düzenlemiş olduğu girişimcilik programlarında 2015 yılında 41.950 katılımcının yüzde 48'inin kadınlardan oluştuğu, yüzde 52'sinin ise 2015 yılı sonu itibarıyla erkeklerden oluştuğu bilgisini edindim İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulunun yıllık faaliyet raporlarından. Aynı zamanda -İŞKUR'un tarımda düzenlemiş olduğu- Mart 2016 itibarıyla 4.699 kişi tarım sektöründe mesleki eğitim bilgisi almış. Bunun yanı sıra -belki konuşuldu, tekrar ediyorsam kusura bakmayın- 18-40 yaş arası genç girişimci kadınların güçlenmesiyle ilgili 10 ilde yürütülen 500 kadın çiftçinin eğitildiği İŞKUR ve KOSGEB iş birliğiyle uygulamalı girişimcilik eğitimlerinin alındığını söyleyebilirim.

Konuyla ilgili mevzuatsal sorunlara baktığımızda, başkanımın da ifade ettiği, 4857 sayılı İş Kanunu'nun “İstisnalar” başlığının (b) bendine göre Tarım ve orman işlerinde 50'den az işçi çalıştıran -50 dâhil- işletmeler de İş Kanunu kapsamına tabi değil. İş Kanunu'na tabi olmadıklarından, mevsimlik tarım işçilerinin çoğu bu kapsamda sunulan haklardan faydalanamıyorlar. Mevsimlik tarım işlerinde hizmet veren çok sayıda kurum var ama bunlar ortak kayıt ve veri tabanının bulunmaması noktasında

takep ve hizmet sunumlarında aksaklıklara neden oluyor. Bir de ILO'nun 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi'ni henüz ülkemiz onaylamamış durumda. Bu da bu sektörde çalışan kimselerin, tarım alanlarında asgari sağlık ve güvenlik standartlarından yoksun kalmalarına yol açabiliyor.

zm nerisi olarak da genel olarak ifade etmek gerekirse, barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerin sağlandığı, gerekli alt ve üstyapısı hazırlanmış, sevk ve idaresinin mülki idareler tarafından gerçekleştirildiği, mülki idarelerin üstlendiği toplulaştırılmış yaşam alanları oluşturulabilir, geçmiş dönemde METİP'te oluşturulduğu gibi. Mevsimlik tarım işçilerinin iş ve sosyal güvenlik hukuku kapsamına alınmasını sağlayacak mevzuat düzenlemeleri yapılmalı. Bir de ilgili kurumlarda tutulan veri tabanlarından faydalanmak üzere tarım işçileriyle ilgili ortak bir veri tabanının oluşturulmasının ve ilgili kurumlara ortak paylaşımının sağlanması yerinde olacağını düşünüyoruz. Dediğim gibi, 184 sayılı Tarımda İş Sağlığı ve Güvenliği Sözleşmesi'nin onaylanması da hiç kuşkusuz, yoksun kalanlara yönelik, yoksunluklarının, hak kayıplarının önüne geçilmesi anlamında önemli olacaktır.

Arz ederim. Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

BAŞKAN – Teşekkür ediyoruz.

Arkadaşlar, var mı ekleyeceğiniz hususlar?

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIğI EğİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIğI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – ok detaylı olarak verildiği için aldığımız notlar cevaplandı.

Sayın Başkanım, geçen İŞKUR'a bahsettiğimiz Őeyin aslında... Sosyal Güvenlik Kurumu burada. Bu, özellikle eğitimler alınırken, bizim İŞKUR'la ortak yapmış olduğumuz mesleki beceri kazandırmak adına alınan eğitimler sırasında, tabii ki, tamamen işsiz olması ve üzerinde herhangi bir Şekilde bir sosyal güvencesinin olmaması gerektiğiyle ilgili bilgiler bize ulaşıyor. Dolayısıyla, eğitime katılmak isteyenlerde bu sayının giderek azaldığını görmeye başlıyoruz çünkü varsa üzerlerinde böyle bir Şey, bunların o dönem için silinip tekrardan, sizin, eğitimlerimiz sırasında yaptığınız güvenceler ortaya çıkıyor. İşte bu, eğitim almak isteyenlerde önemli bir sıkıntı yaratıyor. Tabii, sonra tekrar dönüyorlar, tekrar yaptırılmaya başlıyorlar ve -geçen toplantıda da paylaşmışık- bu ciddi bir sıkıntı yaratıyor. Bu konuda bir kolaylık sağlanabilir mi?

Biz özellikle size bir yazı yazmışık, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı adına ben de söylüyorum "Bu çalışmalarımız belli bir kanun kapsamında devam etmekte, mevzuatımızda böyle bir Şey yok." Şeklinde ifade gelmişti ama bu, tarımda özellikle eğitim almak isteyenlerde, bizim ciddi sıkıntı yaşadığımız bir sorun olarak ortaya çıkıyor.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Sosyal Güvenlik Kurumu değil de İŞKUR yönünden ele alınmalı ama. O n kriterleri, kursa katılma kriterlerini onlar belirliyor.

BAŞKAN – Şöyle bir Őeydi zannediyorum o: Mesela, diyelim ki kadın kocasının sağlığından faydalıyor ama o kursa gittiği zaman o sigorta ilişkisi tamamen ortadan kalkıp o sigorta kapsamında sigortalı yapılıyor o kurs kapsamında. Dolayısıyla oradan faydalıyor ama o kurs bitince yeniden eşine dönebiliyor. Ama bu süreçte birtakım evraklar, usuli işlemler... Yani burada somut olarak yaşayan diyor ki: "Bana yeniden o işlemleri takep etmek zor geliyor." Oradan çıkıp yeniden oraya gitmek...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Genel sağlık yönünden...

BAŞKAN – Genel sağlık sigortası yönünden özellikle.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIğI EğİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIğI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Genel sağlık yönünden. Sahada da bu sürekli olarak gittiğimiz her toplantıda bir sorun olarak...

BAŞKAN – Ona nasıl bir çözüm üretilebilir diye... Seçim hakkı getirilebilir mi öyle durumlarda yani orada sigortalı yapılmayıp?

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Normalde sağlık aktivasyonunun otomatik olarak yapılması bizim gündemimizde ve genellikle, bazı durumlarda otomatik yapılıyor ama bu eğitim kapsamındakiler büyük ihtimalle, bildiğim kadarıyla otomatik yapılmıyor.

BAŞKAN – Herhâlde öyle bir şey var.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Onu otomatik olarak yapılabilecek bir sisteme getirirsek sorun ortadan kalkar.

BAŞKAN – O zaman sorun ortadan kalkabilir yani kişinin takibi zor oluyor.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Otomatik olur ise kişi...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Yine bir kanuni düzenleme de mümkün. 60'ıncı maddede yapılacak bir düzenlemeyle, eşinden, bakmakla yükümlü durumda olunan kişi durumunda ise bu kişilerin genel sağlığının ödenmemesi de... Hani, istisnai bir düzenleme de yapılabilir.

BAŞKAN – Yani bir seçme hakkı verilebilir.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Seçme hakkı da verilebilir. O da kanuni düzenleme gerektiriyor Sayın Başkanım.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Yani tercih hakkı verilebilir. Daha önce öyle bir şerh vardı aslında o kaldırıldı.

BAŞKAN – Seçme hakkı ya da eski hâline, herhangi bir başvuruya gerek olmaksızın dönebilmesi; ikisinden birinin olması lazım.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – O da otomatik aktivasyon gerekti, hani, onun için de...

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Tamamen programsal... Amaç o zaten, o yapılmaya çalışılıyor onun üzerinde ama bazı durumlarda olmayabiliyor.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Aksaklıklar var.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Yani düzenli bildirim olmamasından da kaynaklı olabiliyor bazen.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Zor bir şey değil.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Yine kanuni bir düzenleme gerektiren bir konu.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI EĞİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIĞI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Zor değil.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – İmkânsız değil.

SOSYAL GÜVENLİK UZMANI VELİ AĞÖREN – Zor bir şey değil, toplantılarla veya bu istişarelerle bu çözülebilir.

BAŞKAN – Özellikle, kırsalda yaşayan kadınlar için, nereye gidecek, nereye başvuracak, bunlar kafasında da büyüttüğü şeyler olabilir, basit şeyler olabilir ama bir yere gidip bir evrakı vermek, bir kuruma gitmek zor bir şey olarak algılanabiliyor.

GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIğI EğİTİM, YAYIM VE YAYINLAR DAİRESİ BAŞKANLIğI KIRSALDA KADIN HİZMETLERİ KOORDİNATÖRÜ NİMET KALELİ – Zaten eş ve toplumsal baskı var. Eş diyor ki: “Sakın ‘Gideyim.’ deme çünkü bak, bunlar kesilirse sıkıntı yaşarız.” Bu sefer de eğitim alan kadın sayımızda giderek düşme oluyor.

SGK ŞUBE MÜDÜRÜ EMİNE EMRE AKPUNAR – Kanunda, 5’in (e)’sinde düzenleme yapacağız o zaman. Ancak, öyle bir talepte bulunulacak.

BAŞKAN – Bu Komisyon raporumuza yazarız onu da.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Bu gerçekten önemli bir konu. Yani insanları bu kadar uğraştırmak çok doğru değil.

BAŞKAN – Belki gerçekten uğraşılacak bir şey olmasa dahi yani belki sadece kuruma gidip bir beyan bile yeterli olsa da kırsalda yaşayan kadın için özellikle bu bile zor gelebilir. Dolayısıyla otomatik bir geçişin daha rahat olacağı...

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Yani otomatik olursa insanlar sıkıntı çekmez. Öyle de olmalı bence, kolaylaştırmak lazım işlerini. Çünkü biz kendimiz gibi düşünmeyelim yani kırsaldaki insanların bir yere gidip bir evrak almaları, getirmeleri, götürmeleri inanın onlara eziyet; hem bilmiyor, tanımıyor, yol yordam bilmiyor, bir sürü sıkıntı çekiyor bunu yapabilmek için.

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Erkekler bile bu konuda sıkıntı çekiyorlar, değil ki kadınlar; mecbur kocasıyla gelecek veya oğluyla gelecek, o işleri takip edecek.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – Ve uzun biliyorsunuz bizim devlet işlerinde, bir tane evrak almaya gidiyorsunuz, bin dereden su getiriyorlar. Yani çok ciddi sıkıntılar...

TZOB TEKNİK HİZMETLER KURULU BAŞKANI DR. MEHMET FETHİ GÜVEN – Prosedür o kadar çok ki, şunu getir, bunu getir.

AYDIN USLUPEHLİVAN (Adana) – O, otomatik olarak düzenlenirse insanlar daha rahat edecektir o konuda, yani daha rahatlayacak. Sonuçta amaç eğitim vermekse kolaylık da sağlamak gerekiyor.

BAŞKAN – Ekleyeceğiniz bir husus yoksa ben teşekkür ediyorum her birinize katılımlarınız için. Yine, tekrar söylüyorum, burada söylemeyi ya da aktarmayı unuttuğunuz “Bunu da aktarsak daha iyi olurdu.” diye daha sonradan düşündüğünüz konular olursa Uzmanımız Cemil Bey’in mail adresini verelim, mail atabilirsiniz hem verisel olabilir hem öneri olabilir hem başka bilgi aktarımları olabilir. Aktarırsanız memnun oluruz.

Teşekkür ediyorum katılımlarınız için.

Kapanma Saati: 11.54

